

NOUA REVISTA ROMANA

ABONAMENTUL :

In România un an (48 NUMERE), 10 lei
„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 6 „
In toate țările ununei poștale un an 12 „

UN NUMĂR :

25 Bani

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

Se găsește cu numărul la principalele
librării și la depozitarii de ziare
din țară

Prețul anunțurilor pentru o pătrime
de pagină 10 lei.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRATIA
București, Calea Victoriei 62, Pasajul No. 3
DIRECTIA : București, B-dul Ferdinand 55
TELEFON 8:66

Director: C. RADULESCU-MOTRU

Profesor la Universitatea din București.

No. 21.

DUMINICĂ, 2 OCTOMBRIE 1911.

Vol. X.

NOUTAȚI

Cuvintele M. S. Regelui la Iași.

Cuvintele pronunțate de M. S. Regele, în ziua III-a a serbărilor din Iași, constituiesc cel mai înalt omagiu pe care un Suveran putea să-l aducă Universității moldovenești.

Aceste cuvinte, pe lângă că sunt de o rară valoare literară, cuprind în ele și cel mai frumos program de activitate educativă. Dorim din suflet ca ele să preamegă unui nou avânt pentru Universitățile noastre.

Iată ce a zis M. S. Regele.

„Intemeiată acum 50 de ani de către principele Alexandru Ioan Cuza, după inițiativa marelui său ministru Mihail Cogălniceanu, a cărui neștearsă amintire se va slăvi mâine, această Universitate a fost primul rod bine-cuvântat al Unirii principatelor dunărene, cea dintâi manifestare a redeschetării intelectuale și naționale mult timp năzuită și împedicală.

„Ea s'a ridicat pe ruinele Academiei Mihailene, unde cuvântul înflăcărat al lui Cogălniceanu răsunăse deja aruncând sămânța cea mântuitoare și vestind timpurile în bine ce erau să sosească. In cursul său de istorie națională, însuflețit de un adânc patriotism, Cogălniceanu vorbește nu ca un moldovean ci ca un Român care pătrunde viitorul și-l pregătește.

„Dar această îndrăzneală prematură provoacă o nemiloasă reacțiune. Voinicul luptător o plătește cu surghiunul, iar Academia Mihăileană este închisă.

„Nu trecu mult timp, însă, și Cogălniceanu, ajuns sfetnicul ascultat al unui domnitor patriot, avu jericirea de a putea atinge țelul urmărit fără preget în tot timpul tinereții sale, adică de a deschide larg ușile acestei Universități și a da sufletului românesc hrana intelectuală care trebuia să-l vioreze și să-l regenereze.

„Din acest moment înălțător și sub impulsivitatea unor profesori cu iubire de țară, conștiința națională începu a relua conștiința de ea însăși, iar calea propășirii se deschise larg în toate direcțiile și pentru toate treptele sociale.

„Luând contact cu știința și civilizația, am putut să ne asimilăm pe încetul progresese dobândite de celelalte popoare, să ne apropiem de ele și să ieșim din izolare și întunecimea în care trăisem.

„Acesta este nemăsuratul folos ce l-am câpătat prin intemeierea ambelor noastre Universități. Ele ne-au învățat a cunoaște condițiunile neapărate ale adevăratei culturi și ale adevăratei măririi ale unei țări, adică: munca stăruitoare care îmbogățește; instrucțiunea sănătoasă, care lărgeste judecata; educațiunea morală, care alcătuește caractere tari și asigură buna ordine socială.

„Universitatea este dar cheia de boltă a clădirii Statului menită a înlinde câmpul cunoștințelor folositoare, al adevărului și al frumosului, și, ca un focar puternic, a lumina mințile și a încălzi inimile, spre a le îndruma pe căile rodnice și moralizatoare ale muncii aprige și a le închina binelui obștesc.

„Iată, domnilor profesori, programul și domeniul vostru de acțiune; el cuprinde nu mai puțin ca în întregul viitor al patriei, și acest fapt călă să vă dea împreună cu mândria falniciei voastre chemări, și simțul marelui răspunderi ce apasă asupra conștiinței dumnevoastră.

„Dați-Mi voc să vă reamintesc una din frumoasele învățături ce le dădea bătrânul voevod Neagoie Basarab, fiului său; ea vă va arăta această răspundere sub o formă și mai mișcătoare:

„Mintea stă în trupul omului drept ca steagul în mijlocul războiului și toată oastea călă la steag și până stă steagul

„în războiu, nu se cheamă acel războiu biruit; măcar de are și năvala grea spre sine, ei tol cătă steagul și se adună împrejurul lui, iar dacă steagul cade atunci toate oștile se risipesc și nu se știe unul cu altul cum fac și încotro merg“.

„Acest steag de care atărnă viitorul nostru, îl țineți în mâinile voastre; sub cutele lui aleargă o tinerime doritoare de izbânzi. Dea Domnul ca să stea tol sus pe calea mântuirii și prea măririi neamului și să se vadă de departe, pentru cinstea și înălțarea scumpei României! Aceasta este cea mai adâncă, cea mai mare dorință a inimei Mele“.

Războiul Italo-Turc.

Că războiul Turco-Italian își are origina în uneltirile diplomației franceze, este cu totul neîndoios. Căci un dobit interes a urmărit Franța pornind Italia la cucerirea Tripolitaniei. Primul, de a lovi și înlătura pretențiunile Germaniei pe întreg nordul Africii; și al doilea, de a smulge Italia din tripla alianță.

Nu e greu de constatat că în cecece privește primul punct, diplomația franceză a reușit, date fiind șanselo de izbândă ale Italiei în războiul cu Turcia față cu inferioritatea flotei acesteia; precum și față cu împrejurarea că conflictul marocan deși încă nerezolvat, oferă Franței avantaje superioare după cât se pot prevedea. In cecece privește însă îndepărtarea Italiei de tripla alianță, chestiunea este încă nelămurită. Franța n'a isbutit deocamdată decât să sdruncine activitatea Italiei față cu Triplicea.

In definitiv, chiar dacă Germania n'ar fi nutrit oare care velleități de cucerire asupra Tripolisului, simplul fapt al războiului declarat de Italia Turciei, cu încurajarea tendințelor Italiei de către Franța, e de natură a pune Italia în desacord cu Tripla-alianță. Dacă Germania nu a intervenit cu mai multă autoritate în conflictul armat dintre Imperiul Otoman și Italia, aceasta nu a fost numai din cauză că nu a avut ascendența necesară, dată fiind conduita sa în chestia Marocului, ci și de teama de a nu o pierde pe Italia. Adevărul acestui fapt ni-l confirmă atitudinea Austro-Ungariei, care deși neangajată cu nimic în conflictul Marocan, totuși păstrează față de Italia aceiași rezervă ca și Germania. Cu toate acestea situațiunea Italiei în tripla alianță este sdruncinată, iar în cecece privește acordurile dintre marile puteri, e de constatat că acestea au o rațiune până acolo unde încep să se nască interesele contrarii ale fiecăreia din ele. Or, aceasta însemnează a nu avea o garanție de pace.

Se obițează că sunt interese politico-economice care impun uneori Statelor expansiunea teritorială. Starea însă de mizerie a unui popor nu se poate remedia prin aceste expansiuni și prin întemeierea de colonii, ci prin reorganizațiunea economică-socială lăuntrică. Astfel că procedeul acesta vechiu al expasiunii, nu poate fi socotit decât ca o diversivene față de noile tendințe economice. Intr'un singur caz extensiunea teritorială ar putea fi justificată: atunci când va fi vorba de încheierea unui ideal național, întru cât însăși interesele culturale și ale civilizațiunii reclamă aceasta. De aceea cu multă căldură ar fi fost îmbrățișată cauza Italiei, în cazul când pentru realizarea acestui ideal ar fi căutat să întindă o mână de ajutor Italienilor din Triest. Așa că, aversiunea întregiei prese europene față de conduita Italiei în actualul războiu, este, sub acest raport, dela sine justificată.

Din punctul de vedere politic extern, noi României va trebui să tragem mari învățăminte din aceste împrejurări. Dintre aceste învățăminte, primul să ne fie increderea în forțele noastre proprii; apoi, fie că Italia va continua să facă parte din tripla-alianță, sau că se va orienta altfel, noi să urmărim politica intereselor noastre proprii după împrejurări. — N. Ștefănescu-Iacini.

CESTIUNI CULTURALE

INFLUENȚA FILOSOFIEI LUI BERGSON¹⁾

Domnule,

D-l *Hubert Lagardelle* a avut binevoitoarea atențiune de a'mi cere pentru „*Le Mouvement Socialiste*” un răspuns la ancheta ce ați întreprins asupra *Influenței filosofiei d-lui Bergson*. Din cauza unei împrejurări neprevăzute am întârziat poate, dar iată răspunsul meu la cele trei întrebări.

Judecând după ceea ce mi se întâmplă personal, cred că gândirea d-lui Bergson a avut și va avea o influență enormă, decisivă, asupra filosofiei viitoare; ea s'a exercitat și asupra'mi ca și asupra altora. N'ași putea să precizez mai bine în ce consistă ea de cât spunând ceea ce a fost pentru mine. Am adoptat *aproape* în întregime filosofia d-lui Bergson, pentru că a întâlnit în gândirea mea o tendință vagă dar puternică, care se îndruma chiar în direcția filosofiei bergsoniene: desrobirea de raționalismul tiranic, obsedant și steril.

În cele trei lucrări ale mele, publicate la Paris, am încercat eu însumi să combat în felul meu, determinismul abstract și raționalismul exagerat obișnuite în științele sociale. Prin căi într'adevăr diferite, ajunsesem însă, cel puțin asupra unor puncte, la aceleași rezultate ca cele la care ajunge d-l Bergson²⁾. Alții de asemenea, au făcut aceași încercare pe terenuri învecinate³⁾. În atmosfera filosofică a noului secol, și-a făcut loc o repulsiune puternică pentru intelectualismul strâmt și rigid. Dar nimeni mai bine ca D-l Bergson n'a reușit să formuleze, cu putere și precizie, critica, sau mai bine zis rechizitoriul raționalismului învechit. Iși închipuește dar cine-va ușor ce fel de succes au avut și sunt menite să aibă operele acestui mare cugetător francez. Fără îndoială, acest succes înseamnă o cotitură hotărâtoare în evoluția cugetării moderne: Decăderea vechilor metode oficial școlare și simpliste.

II. N'ași putea să spun *până la ce punct această influență s'a întins în domeniul literelor și al artei*. Nu știu chiar dacă a avut vreun ecou în aceste domenii. Talentul literar însă, arta, stilul încântător ce deosibesc toate paginile d-lui Bergson, ar fi putut prea bine să se impună pe acest teren învecinat. Cât despre *religie și morală*, pot să afirm că influența filosofiei bergsoniene este imensă. Imi pare că va avea aci, — fără știrea și aproape fără voia sa — consecințe practice și teoretice incalculabile.

1) Articolul acesta e un răspuns al d-lui D. Drăghicescu, conferențiar de sociologie la Universitatea din București, la o anchetă pe care a deschis-o secretarul de redacție al cunoscutei reviste de critică socială „*Le Mouvement socialiste*”, care are de director pe și mai cunoscutul șef sindicalist d. *Hubert Lagardelle*.

2) *Problème du Déterminisme social* 1903.—*Du rôle de l'individu dans le déterminisme social* (Alcan) 1904.—*Problème de la conscience*. (Alcan) 1907

3) Opera sugestivă și admirabilă a lui Gabriel Tarde.

Filosofia morală, denaturată în ultimul timp prin raționalismul inflexibil al d-lui Durkheim, va găsi aci îndrumarea sa și adevăratele sale metode. Același lucru pentru speculațiile religioase. Raționalismul necredincios și ateu, odată discreditat prin filosofia d-lui Bergson, nu se va mai opune unei puternice eflorescențe a sentimentelor religioase. Odată distrusă autoritatea raționalismului asupra spiritelor, credința religioasă va renaște. Dacă spiritul religios va reapărea vre-o dată sub o formă nouă și adaptată luminilor științei, d-l Bergson este acela care îi va fi deschis ușa și pregătit drumul. Ceea ce găsim, în mod profund, intuitiv și mistic, în filosofia sa, va fi contribuit la aceasta. D'almintrelea, William James, celebrul filosof american, un discipol tardiv al d-lui Bergson, a îndreptat și s'a servit de cugetarea marelui nostru filosof în această direcție, într'o carte a sa, a cărei traducere în limba franceză am citit-o zilele acestea¹⁾

III *Cari sunt cauzele acestei influențe?*

După cum văd, am și spus câte-va dintre ele. Sunt însă și altele. Mai întâi de toate, arta incomparabilă, talentul extraordinar, ce slujesc filosofiei d-lui Bergson este captivant și seducător. D-l Bergson cugetă în imagini infinite de seducătoare și de sugestive, precum altă dată Christos subjuga popoarele prin farmecul nesfârșit al metaforelor sale. Aceasta este un important element de succes. De almintrelea această formă artistică, minunată, îmbracă așa de bine fondul! În lupta înverșunată întreprinsă de D-l Bergson în contra vechilor concepte raționale, d-sa nu putea să întrebuițeze decât metaforele și imaginile cele mai noi, cari sunt de almintrelea ca substitutul plin de relief ale acestor vechi concepte șterse printr'o întrebuițare desul de îndelungată! Apoi, cauza principală a influenței filosofiei bergsoniene asupra cugetării noastre, este caracterul său liberator și creator, care se potrivește perfect cu semnele vremilor viitoare. Materialul adunat de științe, și mai cu seamă de științele istorico-sociale, progresul ideilor în ultimul timp, sunt așa de mari încât se revarsă peste vechile cadre ale filosofiei tradiționale. Pentru a stăpâni domeniul mărit al experienței, aveam nevoie de o filosofie mult mai coprinzătoare, clădită pe baze mai largi și prin metode mai mlădioase. Pe de altă parte, de oare ce vertiginoasele transformări sociale și economice prin care trecem nu se potrivește cu inflexibilitatea vechiului raționalism stagnant, aveam nevoie de o filosofie aprinsă și creatoare, de instabilitate și de liberare completă, și d-l Bergson este acela care ne-o oferă în mod magistral. Această filosofie ne face să întrevădem așa de bine mișcarea socială care se formează la orizont, încât mulți nu s'au îndoit de a vedea în ea filosofia sindicatelor. Într'adevăr, revolta adâncă în contra conceptelor, acești aristocrați, acești burghezi ai cugetării, și chemarea la imagine, la senzație, nu este ea imaginea acestei chemări la acțiunea directă și a luptei în contra

1) *La philosophie de l'Expérience* (Alcan) 1911.

organelor constituite ale societății în contra Statului, care a fost adoptată în mediile sindicaliste ?

IV. *Această filosofie îmi pare ea folositoare și trainică?* Nu numai folositoare, dar indispensabilă pentru a curăți terenul, a reînoi și a face respirabilă atmosfera filosofică a vechilor școale. Cât despre trăinicia ei, va trăi câtă vreme cugetarea omenească va resimți necesitatea schimbării și a reînnoirii, căci cugetarea d-lui Bergson este chiar filosofia schimbării, și a reînnoirii perpetue.

D. Drăghicescu

Conferențiar de sociologie
la Universit. din București.

UNIVERSITĂȚILE LIBERE ȘI UNIVERSITĂȚILE POPULARE IN RUSIA

Nu este țară în care setea pentru cultură să fie mai mare ca în Rusia. Lucrul, s'ar părea curios, dacă nu ar fi explicat prin faptul că nu este țară în care așezămintele culturale să fie în mai mare disproporție cu numărul doritorilor de a se instrui.

Rusia are 10 Universități oficiale, tot atâtea diferite școli superioare speciale și cu aceasta se încheie numărul instituțiilor de cultură patronate de Stat. Pentru cele 160 de milioane de locuitori, e cam puțin.

E drept că toate universitățile Apusului sunt tixite de studenți ruși, al căror număr totdeauna depășește jumătatea celorlalți auditori străini, dar și aceasta nu e suficient pentru masa acelor care așteaptă instrucția superioară.

Afară de acest tineret care a urmat liceul și are o diplomă care îi permite a urmă cursuri universitare, există în Rusia o mulțime întregă care găsește că instrucția dobândită nu îi este suficientă și cere instituții unde ar putea în ore libere să și-o desăvârșească.

Pentru tineretul care a absolvit liceul și care nu poate fi casat în cele 20 de instituții superioare, universități și școli superioare, există Universități libere care au programul Universităților și ale căror cursuri sunt recunoscute de Ministerul Instrucției Publice. După terminarea acestor Universități—în care, am spus, pentru matriculare se cer aceleași diplome de învățământ secundar ca și pentru Universitățile oficiale—studenții dau un examen de Stat și obțin aceleași drepturi ca și absolvenții Universităților Statului.

Universitate liberă se găsește la Petersburg sub numele în acest oraș de «Institutul psiho-neurologic» și cuprinde facultatea de științe naturale, de pedagogie și anul acesta facultatea de medicină. Acest institut a fost deschis cu scopul de a pregăti tineretul în cunoașterea problemelor de psihologie, de educație, într'un cuvânt pentru studiarea omului și a vieții lui din punctul de vedere psihologic. S'a văzut cu timpul că acest studiu e în raport direct cu științele naturale, juridice, sociologice și s'a creat puțin câte puțin catedre pentru anatomie, fiziologie, antropologie, bine înțeles cu laboratorii speciale; acum s'au creat catedre de sociologie, criminologie, și diferite cursuri de drept.

Afară de acest institut care astăzi are 3 facultăți ab-

solut în curent cu programul oficial, există în Rusia la Charcov, la Dorport, la Kiev, la Odesa, Universități libere care au—e drept—numai facultatea de medicină, de științe naturale și filologie, dar al căror program e absolut identic cu acel al facultăților statului.

Toate aceste instituții sunt întreținute din plata elevilor, dar mai ales din donațiunile particularilor, cari sunt uneori destul de considerabile.

Așa, institutul de psihologie și neurologie din St. Petersburg, a obținut anul acesta donația unei doamne, în sumă de 100,000 de ruble (265,000 lei) precum și alte donațiuni nu cu mult inferioare acesteia.

*

Afară însă de aceste instituții, cum am zis consacrate în special absolvenților de liceu, cari din lipsa de locuri în Universitățile statului se instruiesc aci, în Rusia există o mulțime de Universități libere, cari au de scop instrucția superioară a tuturor celor cari voesc a se instrui fără un scop practic, ocuparea vre unui post cu diploma obținută, etc. In aceste Universități populare, ca să le numim așa, după denumirea pe care o au în Apus, se face educația tuturor.

Locul de frunte printre aceste instituțiuni îl are Universitatea Șaniavski (de la numele fondatorului ei) din Moscova.

Generalul Șaniavski a donat o sumă însemnată pentru «Universitatea Populară» și donația a fost făcută Primăriei orașului, ca aceasta să se ocupe cu fixarea programului și a funcționării ei.

Statutele Universității Șaniavski au fost scrise și concepute de Primăria Moscovei și la 26 Iunie 1908 Universitatea populară a găsit sancțiunea ei oficială și a fost deschisă. Scopul acestei Universități consistă în răspândirea cât mai largă a culturii și câștigarea simpatiei poporului pentru știință și învățământ. Pentru realizarea acestui scop, Universitatea are două subdiviziuni: una în care se fac cursuri mai grele pentru absolvenții școalelor secundare (diploma de absolvire însă nu este cerută) și subdiviziunea așa zisă: științifico-populară în care se citesc lecții pentru acei cari n'au nici o educație secundară.

Intrând în al 4-lea an al existenței sale, Universitatea Șaniavski și publică programul pe anul școlar 1911—1912 și el e cât se poate de variat pe cât este de interesant. In anul trecut o mulțime de profesori părăsind Universitatea oficială a Moscovei, au trecut la Universitatea Șaniavski, unde vor face cursuri superioare și populare pentru numeroșii elevi ai acestei Universități.

Planul întreg al Universității e despărțit în două grupări: una de științe naturale și istorice, cealaltă de științe filosofice și sociale. Se vor citi 47 de cursuri, aproape 130 de ceasuri pe săptămână, dar afară de lecții sunt încă 65 de ore pe săptămână lucrări practice în laboratorii și seminarii.

Cursurile se fac între 5 ore seara și 11 noaptea, cu scopul de a fi frecventate de acei cari ziua sunt ocupați în biourouri sau ateliere.

Cursurile de științe naturale și istorice durează trei ani, acelea de științe fizico-chimice în special, doi ani. În această grupare sunt admirabil de bine organizate laboratoriile și cabinetele pentru lucrări practice.

În secția de științe filosofice și sociale, cursurile durează doi ani, iar în anul al treilea se fac lucrări practice în domeniul juridic, pedagogic și social.

Toate aceste cicluri de studii nu sunt obligatorii pentru auditori, fiecare poate urma care curs îi place, dar trebuie să se înscrie la cel puțin două. Această libertate de alegere e foarte folositoare, căci permite fiecăruia a se instrui în direcțiunea care îi convine.

Pentru ca să-și poată cineva face o idee de însemnătatea acestei Universități din punctul de vedere cultural și a foloaselor pe cari le trag acei care urmează la aceste cursuri, voiu cită câteva din lecțiile cari se citesc, după programul anului acesta.

Așa, se vor face cursuri teoretice și practice de bacteriologie și epizodologie; de fizică și aviație; de mecanică; de notariat; de drept comercial și despre trate. Un curs de 6 săptămâni, va fi de drept constituțional și de organizarea zemstvirilor. Un alt curs va cuprinde problemele agrare și în special chestia «micei proprietăți agrare» și «cooperăția».

Pentru a fi înscris în această Universitate se cere auditorului să aibă 16 ani, fără nici o deosebire de naționalitate, religie și sex.

Anul trecut, cursurile au fost audiate de mai bine de o mie de bărbați și femei. Întâlneai aci și adolescenți și tineri și bătrâni, o mulțime de învățători, învățătoare; funcționari comerciali veniți să asculte lecții de economie politică, drept comercial, finanțe; altă mulțime audia cursurile de chimie, fizică, mecanică. Foarte multă lume din beau-mondul Moscovei audiază lecții de istorie literară, literatură europeană, filosofie. Sunt și preoți și tineri seminaristi cari ascultă lecții de psihologie religioasă, dogmatică, etc.

*

Am scris despre această Universitate, la care, anul trecut am fost la câteva lecții pe când mă aflam în Moscova, ca să reamintesc acelor cari astă iarnă s'au gândit, că e necesară și în București înființarea unei Universități populare, pentru răspândirea culturei și instrucției, în masa acelor cari n'au putut să să adăpe la izvoarele oficiale ale științei.

Dr. I. Duscian.

Punem la dispoziția cetitorilor noștri, colecțiile volumelor V, VI, VII, VIII și IX din revistă, legate în scoarțe tari și demne de a figură în orice bibliotecă, pe preț excepțional de lei 1,50 fiecare volum, (în provincie plus 60 bani porto pentru 1 sau 2 volume, lei 1.10 pentru 3 sau 4, și lei 1.35 pentru toate 5 volumele).

Un volum cuprinde până la 450 pag. de text variat și mereu de actualitate.

Cererile, făcute pe cotorul mandatului cu care se va trimite suma de mai sus, sau în scrisoare, la care se va alătură suma de mai sus în mărci poștale, vor fi înaintate administrației revistei.

LUPTA ÎN JURUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI CLASIC ÎN FRANȚA ¹⁾

Cei ce apără reforma din 1902, mai mult de ambiție personală, au fost nevoiți să dea îndărăt, după cum observă cu dreptate d. Emile Faguet.²⁾ Discuția asupra programelor învățământului secundar a fost în curând adusă în dezbateri în fața Senatului. D. de Lamarzelle a atacat cu multă vigoare legea din 1902, susținând clasicismul. D. Steeg, ministrul Instrucțiunii, i-a răspuns apărând-o. În ajutorul acestuia a venit d. Alexandru Ribot, fostul președinte al comisiunii, care acum nouă ani a făcut să treacă legea învățământului.

Ideile lor au fost analizate și de d. A. Albert-Petit în „le Journal des Débats“³⁾ și mai ales de d. Emile Faguet în „La Revue des deux mondes“.⁴⁾

D. Steeg și d. Ribot au susținut în esență două lucruri: învățământul secundar trebuie să fie enciclopedic și nu redus numai la umanități.⁵⁾ el trebuie să fie cât mai complicat. Or, aici residă tot răul spiritului nou pedagogic, după cum observă d. Faguet. Liceul trebuie să formeze inteligența, toată lumea e de acord asupra acestui punct. Dar, când e vorba să se formeze un spirit, un cap bine echilibrat, acest „dans tous les sens“ mă înspăimântă, zice d. Faguet, acest „dans toutes les directions“ mă neliniștește. Și cu toate acestea senatul, subjugat de influența d-lui Steeg și mai ales a d-lui Ribot pare a fi aprobat aceste idei. Totuși, cum votul s'a făcut cu ridicarea mâinilor și nu cu scrutin, e îndoiială dacă a fost sau nu majoritate. Un lucru e însă sigur; au fost foarte multe abțineri.

Cu toate acestea pentru apărătorii clasicismului ședința aceasta a fost o victorie parțială. D. Ribot, a fost silit să recunoască următoarele: „Cultura greco-latină, e o cultură incomparabilă. Dacă copiii mei ar fi încă în vârstă să-i dau la liceu, le-aș impune-o; căci nu cunosc o cultură mai superioară“. Aceasta a fost primul pas spre victoria, de care vorbește d. Faguet. D. Ribot a mai recunoscut că programele sunt prea încărcate. „Ușurați-le, ușurați-le“ a repetat de mai multe ori dânsul, adresându-se ministrului. Și senatul voind par'că să împace extremele a votat următoarea ordine de zi: „Senatul, considerând că principalul obiect al reformei din 1902 a fost să ocrotească cultura greco-latină, rezervând-o celor ce sunt mai capabili⁶⁾ s'o primească și să tragă din ea folos, aprobă declarațiunile ministrului și se încrede în el pentru a ușura programele învățământului secundar“.

Aceasta ar însemna după d. Faguet o semi-înfrângere a moderniştilor.

Senatorii, zice d-sa, salutând cultura greco-latină și exprimând dorința ca ea să fie ocrotită, și cerând modificarea programelor, în sensul cerut de detractorii lor, au făcut primul pas spre tabăra clasicilor.⁷⁾

D. Ribot, de altfel, după înseși declarațiile sale, nu e ostil clasicismului. O elită, și în particular o elită

1) V. nr trecut al N. R. R.

2) *La discussion sur l'enseignement secondaire au sénat* Revue des deux mondes, 15 August 1911 pag. 823-4.

3) 5 Iulie.

4) 15 August pag. 817 sq.

5) Susținătorii clasicismului n'au cerut nici odată aceasta.

6) Tocmai aici stă greutatea: cum să cunoști cari dintre copii sunt mai apți pentru studii mai adânci și mai fine, când le impui să aleagă una din secțiile liceului la vârsta de 13-14 ani?

7) Emile Faguet, *Rev. des deux mondes* 15 Aug. pag. 824.

franceză, a mai zis dânsul, nu poate fi cultivată la o mai bună școală intelectuală decât cea clasică. Totuși se întreabă d-sa, e bine oare să se impună masei poporului această cultură admirabilă pentru o elită?

Nu, după părerea sa. Aici cată să observăm, că mereu chestiunea unui învățământ secundar, destinat să pregătească pe tineri pentru carierile liberale, este confundată, de cei ce susțin programele din 1902, cu chestiunea unui învățământ secundar mai conform cu viața practică și destinat celor ce nu vor avea ambiția să meargă prea departe.

Ei nu observă, că pentru carierile liberale, profesorul, medicina sau ingineria, e nevoie tocmai de o cultură generală completă, în care umanitățile nu pot lipsi, alături de celelalte studii. D. Ribot și Steeg cred că, nu se poate impune masei poporului un astfel de învățământ secundar, pentru că ea are nevoie să câștige cunoștințe multiple, în chip grabnic și de ordin practic; dar par a admite că tinerii astfel pregătiți pot sta cu succes alături de cei ce au avut o instrucție mai completă și mai adâncă, formând o elită intelectuală; ei admit ca facultățile, destinate a fi deschise acestei elite, să fie umplute de cei insuficient pregătiți, cari să facă o concurență neleală celorlalți, și să silească pe profesori, din pricina nepregătirii elevilor, să coboare nivelul învățământului.

Ei pierd mai ales din vedere, repetăm, că liceul are un alt scop mai înalt decât cel strict utilitar, de care dânsii par a ține numai seama. El formează organul critic, rațiunea; el formează gustul artistic și literar prin studiul modelelor recunoscute de lumea întreagă drept capo d'opere; și mai ales formează sufletul, îndemnându-l la acțiunile dezinteresate, cari îl înalță, îi dau putere pentru practica frumosului și a binelui. Studiile dezinteresate deprind pe om la sacrificiu și la cercetările științifice pentru triumful adevărului, din cari pornesc toate marile descoperiri ce au în urmă o aplicare practică: ele în sfârșit dau *caractere*, cari nu se mlădie la bătaia primului vânțisor, pornit din lagărul interesului și al egoismului.

Apelul publicat în ziarul „Le Matin“, din 24 August c., de *Liga pentru cultura franceză*, precizează admirabil această chestiune.

Iată-l:

„O puternică mișcare se organizează în jurul chestiunii culturii clasice. Incredințați prin experiența a zece ani de insuficiența unui învățământ secundar corupt de spiritul utilitar și profesional, părinții se grupează pentru a cere o revizuire a programelor, în care să se dea o parte foarte largă umanităților și studiilor dezinteresate. Și nu sunt de loc cum s'ar putea crede, literați, artiști, diletanți, cari doresc să vadă o reînnoire la educația greco-latină. Cei din tîi aderenti, cari veniă la liga pentru cultura franceză, al cărei scop este să ajute și să susție aceste revendicări, fură ingineri, medici, savanți, oameni, în sfârșit, de formațiune practică și științifică. Impresionați de decadența culturii generale și a nivelului intelectual, pe care a determinat-o părăsirea studiilor clasice de către tinerime, ei condamnă în unanimitate reformele din 1902, cari au rostogolit și dezorganizat învățământul nostru“.

„Dela vârsta de 12 ani, copilul, astăzi, e silit să aleagă între cele patru cicluri deosebite, cari împărtășesc învățământul secundar și să-și orienteze tîna-ra-i soartă. Afară de nehotărîrea pe care o stîrnește pentru părinți, o alegere așa de înainte de vreme, cine nu vede, cât de nenorocită este această alegere pentru dezvoltarea generală a inteligenței? De altă parte, supraîncărcarea programelor, mulțimea

orelor, suprimarea profesorului principal, care menține altă dată în învățământ o continuitate armonioasă, au introdus o incoerență și o îmbucătățire în studii. Lipsa de meditație personală, împrăștierea de sforțare, iată rezultatele acestei pedagogii dezastroase. În sfârșit, echivalența, care s'a stabilit între deosebitele ordini de învățământ—modernul și clasicul—epitetul măgulitor, care li s'a dat în comun, ori cât de neegală ar fi greutatea lor, au creat, la dreptul vorbind, un premiu pentru sfortarea cea mai mică“.

S'a văzut în timpul primilor ani, cari au urmat reforma, familii îndreptându-și cu grămada copiii spre secțiunile fără latinește, din slăbiciune și din teamă de surmenare. În gândul autorilor ei, reforma din 1902 fu făcută pentru a da tinerelor generații o educație mai conformă vieții moderne, să le prepare mai bine pentru comerț, pentru industrie, și prin aceasta să degajeze carierile liberale, spre cari educațiunea clasică trimetea prea mulți tineri fără vocațiune deosebită. S'a întâmplat însă contrariul. Echivalența diplomelor a agravat criza materială și morală a profesunilor intelectuale, a căror îmbulzeală devine în fiecare an tot mai mare“.

„În fața unor rezultate așa de rele, în fața dezorganizării învățământului secundar, care este, după vorba lui Thiers „învățământul nostru național“, publicul s'a alarmat. Se cunosc doleanțele exprimate pe față de către marii industriași, de către „le comité des forges de France“, al cărui președinte este d. Guillaîn, fost ministru, de societatea amicilor Școalei Politehnice, de d. Alfred Picard, membru al Institutului, de înalte personalități medicale, ca eminentul doctor Doven, și de atâți alți savanți, matematicieni, ingineri sau fizicieni, cari au venit să aducă mărturiile lor în favoarea umanităților, mărturii pe cari le-a publicat acum câteva zile ziarul *Le Figaro*, în suplimentul său literar“.

„Ceeace ne dovedește forța și realitatea acestei întoarceri la metodele educațiunii naționale, e că cei mai fervenți apărători ai umanităților sunt tinerii, printre cari unii au făcut o experiență personală în reformele din 1902. Într'o scrisoare, pe care am înmănat-o ministrului instrucțiunii publice, și pe care am publicat-o, elita tineretului nostru intelectual, elevi ai școalei normale superioare, studenți ai Sorbonei, elevi ai claselor superioare ale liceelor Parisului, au arătat sărăcăcioasele rezultate ale unui învățământ, care le-a „dat cu îmbelșugare materialuri împrăștiate, dar nu și instrumentul necesar pentru a le pune în ordine și a trage folos din ele“.

„Părinții, la rândul lor, luând înainte unei revizuii necesare, pe care o urmărim noi, silesc pe copiii lor să părăsească din ce în ce secțiile moderne, a căror creațiune o cereau altă dată. Documentele oficiale ne arată, că în 1911 „secțiunile A (cu latinește) au reunit 4,786 de elevi, adică 133 mai mult decât în anul precedent. Deia din anul trecut, la Paris, s'a observat o augmentare de 182 de elevi în aceste secțiuni și de 100 în 1909. Din potrivă, secțiunile B (fără latinește) au diminuat cu 200 de elevi; ele se micșoraseră deia cu 192 de elevi în 1910, cu 136 în 1909 și cu 33 în 1908“. Aceste cifre dovedesc în chip învederat tendința părinților de a reveni la umanitățile greco-latine“.

„Trebuie acum să se restabilească studiile clasice în unitatea lor, să se degajeze de împedicările unui oarecare spirit *modern*. De aceea voim să suprimăm de pildă, pentru secțiunea științe-limbi vii, privilegiul exorbitant ce i s'a dat, acordându-i-se aceleași pre-

rogative ca secțiilor greco-latine. Nu cerem, ca ea să fie suprimată, dar să fie pusă în afară de învățământul clasic, să fie pusă în rândul învățământului primar-superior, a cărui, în realitate, nu e decât o contrafacere; cerem ca ea să nu dea acces în facultățile și școlile superioare. Dorim să se organizeze serios, alături de învățământul secundar, dar în afară de el, un învățământ profesional având drepturi speciale; învățământ a cărui trebuință se simte în chip deosebit. Cu alte cuvinte voim ordine, în locul confuziunii, o cultură secundară, care să nu fie de loc o adunare incoherentă de noțiuni speciale, și pe de altă parte, un învățământ practic și utilitar pentru cei cari sunt grăbiți să-și câștige viața“.

„Acest program reunește pe toți acei, cari au grija viitorului inteligenței franceze, cari simt necesitatea unei elite pentru democrație și voesc să mențină idealismul culturii noastre. Totuși politicienii pretind să creeze nu știu ce neînțelegere grosolană spre a face suspecte umanitățile în conștiințele laice. Se tratează drept reacționari cei ce apără greaca și latina, ca și cum după vorbele fostului ministru de lucru, d. Paul-Boncour,¹⁾ „studiile clasice nu fuseseră izvorul curat unde se adapă vreme de veacuri burghezimea franceză, care făcu revoluțiunea și întemeie societatea modernă, ca și cum marii noștri revoluționari nu fuseseră nutriți până în adâncul sufletului de Grecia și de Roma și în sfârșit, tradiția clasică are întru ceva a face cu politica: ea e tradiția Franței, onoarea rașei noastre, oricare ar fi regimul politic, oricare ar fi forma socială, în care trăim“.

„Opera ce urmărește Liga pentru cultura franceză este o operă națională în primul rând. În afară de orice gând de politică, avem grija, urmărind restabilirea umanităților la baza studiilor noastre, de a păstră și a face să crească forța creatoare a geniului francez pentru a o răspândi în chip generos în lume“.

Biroul ligei:

Jean Richepin, membru al Academiei franceze, președinte.

Paul Adam, André Beaunier, Alfred Capus, Francis de Croiset, François de Curel, André Hallays, vice-președinți; Henri Massis și Alfred de Tarde, secretari.

Liga, în sfârșit, a anunțat două lucrări, cari vor apărea în curând: O broșură scrisă de d. Jean Richepin despre cultura greco-latină; și o a doua broșură de matematicianul Picard, care va arăta că științele nu sunt deloc incompatibile cu umanitățile greco-latine; și că ele se completează unele pe altele, fiind absolut indispensabile culturii generale a tinerilor, cari vor alcătui o elită în societate.

Din toate acestea se degajează o constatare: Cei cari au făcut reforma din 1902 au avut în vedere un scop utilitar. Dorind să îndrumeze tinerimea spre o viață practică, au socotit că studiile clasice sunt de prisos, și trebuie înlăturate. Și le-au înlăturat în mare parte. Nouă ani de abia au trecut și s'au văzut rezultatele mizerabile ale acestei reforme. S'a dat alarma atunci. Și lucru curios, mișcarea de reacțiune a pornit din cercurile științifice, din asociațiunile industriale, cari au constatat că inginerii mai noi nu mai sunt la înălțimea generațiilor trecute.

D. Guillaîn a avut o expresie care a devenit celebră: „On nous prépare des contre-maitres et non pas d'ingenieurs“, a zis d-sa!

Învățământul, în adevăr, modern reformist, înlăturând cultura greco-latină, care, pe lângă altele dă

aripi imaginațiunii, foarte necesară la oricare studiu oricât de pozitiv ar fi el, prepară—după declarația specialiștilor științifici—nu minți creatoare, ci *des contre-maitres*, șefi de echipă cu titlu numai de inginer, cari știu să execute o lucrare, dar cari în privința concepției se arată foarte slabi.

Autorii reformei din 1902, în dorința lor de a da tinerilor o îndrumare practică, au făptuit greșea să se lege de liceu, să-l dezorganizeze, să-l comercializeze, în loc să creeze școli profesionale, ce ar fi corespuns scopului.

Paris.

O. Tafraî.

SOCIOLOGIE

NATURA IDEALULUI

Sub titlul *Judecățile de valoare și judecățile de realitate*, sociologul Durkheim a făcut o comunicare la congresul internațional de filosofie ținut în Aprilie 1911 la Bologna, comunicare publicată în «Revue de Métaphysique et de Morale» din Iulie 1911.

Titlul arată că e vorba de o problemă de logică sau de psihologie. În realitate, cunoscutul sociolog tratează o problemă etico-sociologică din cele mai însemnate: problema noțiunii valorii, problema idealurilor. Care e origina ideii și sentimentului valorii? Ce ne face să atribuim cutărei opere literare sau cutărei picturi o înaltă *valoare estetică*? Dece cutare conduită e socotită de noi ca având un grad superior de *valoare morală*, pe când cutare alta e tratată de imorală sau arătată ca fiind de o moralitate dubioasă, mediocră? În fine, dece un lucru e socotit cu valoare, din punct de vedere economic, pe când altul e socotit fără valoare? Cine ne procură criteriul prețuirii lucrurilor, al valorificării lor? Comparația între valori implică ideea unei unități de măsură, a unui model față de care se face comparația, a unui *ideal* spre care tindem să înțurăm lucrurile și acțiunile. Origina acestui ideal, a acestui model spre care tindem, iată marea problemă pe care o atacă Durkheim în această comunicare, problemă a cărei însemnătate ne scutește să motivăm necesitatea recenziei ce urmează.

Există două feluri de judecăți, începe Durkheim. Unele care se mărginesc să exprime fapte date sau raporturi între fapte. Spre pildă: când zic că *Soarele încălzește*, că *Apa fierbe la 100°*, etc., judecățile ce emit se mărginesc să constate o realitate, niște fapte existente. De aceia se și numesc *judecăți de realitate* sau *de existență*.

Când zic însă: Gioconda e de o frumusețe uimitoare, Hamlet e o capo-d'operă, Socrat a fost un cugetător de o incomparabilă și înălțătoare moralitate, atunci exprim *valoarea* unor lucruri sau persoane față de mine, adică față de un subiect conștient. Aceste judecăți poartă, de aceea, numele de *judecăți de valoare*.

Înăuntrul acestor judecăți de valoare e locul însă să mai facem o distincțiune. La rândul lor aceste judecăți se pot subîmpărți în două clase:

1) Unul din cei mai străluciți oratori socialiști ai Franței.

a) In clasa judecăților de valoare pe cari le putem numi *subiective*, Spre pildă: *Imi place să mă plimb cu automobilul, sau prefer berea vinului*. Ce spun aceste judecăți? Spun numai în ce mod ne comportăm față de unele obiecte. Spun, adică, care e realitatea preferințelor noastre, fiind-că și *preferințele sunt realități*. Pe aceste judecăți afective individuale nu căutăm să le comunicăm. Ele sunt necomunicabile. *De gustibus non est disputandum*.

b) A doua clasă e cea a *judecăților de valoare obiective*: Omul acesta are o mare valoare morală, Gioconda o mare valoare estetică. Aceste judecăți sunt invariabile față de indivizi. Pot să nu fiu în stare să apreciez frumusețea Giocondei, sau pot fi, într-o clipă numai, mai puțin emoționat în fața ei, Gioconda va fi tot Gioconda. Variațiile afecțiunilor mele nu vor varia valoarea acestei pânze, și nu voi putea îndrăzni să spun că ea n'are valoare. Deci, în aceste judecăți e vorba de un caracter *obiectiv*, cu totul independent de modul în care-l simt în momentul când mă pronunț. Aceste judecăți sunt transmisibile, comunicabile. In privința lor încercăm să ne transmitem convingerile, să arătăm toate probele, toate argumentele doveditoare. Vrem să generalizăm aceste judecăți, să le socializăm, și într'adevăr prin prestigiul obiectelor sau persoanelor pe cari le prețuiesc ele, și prin concursul timpului, ele devin judecăți sociale, opinii colective, gusturi universale, și ni se impun așa în cât aserțiunile contrarii să fie înăbușite, reprimite sub puterea lor tradițională.

Insuși faptul că noi căutăm să transmitem convingeri în privința acestora, implică că aceste judecăți corespund unei realități obiective asupra căreia se poate stabili înțelegere.

Durkheim cercetează cum sunt posibile aceste judecăți de valoare obiectivă. Problema are în sine ceva contradictoriu. De o parte, aprecierea lucrurilor, socotirea lor ca superioare, bune, presupune aprecierea unui subiect, „un raport definit cu o sensibilitate determinată”. Ceeace are valoare e bun, e de dorit. Dorința e o stare interioară. Și totuși valorile de cari e vorba, au aceiași obiectivitate ca și lucrurile. Cum o stare de sentiment poate fi independentă de subiectul care o încearcă?

Două soluții s'au încercat să se dea acestei probleme. După una, care se poate numi *realistă*, diferența între judecățile de realitate și cele de valoare e aparentă. Valoarea atârnă esențialmente de un oarecare caracter obiectiv, constitutiv al lucrurilor, cărora ea le este atribuită, și judecățile de valoare n'ar face decât să exprime modul în care acest caracter lucrează asupra subiectului care judecă. *Valoarea ar fi numai constatarea efectelor pe cari le produc lucrurile prin proprietățile lor intrinsece*.

Dar care e subiectul apreciator?

E individul? Dar cine nu știe câtă diversitate prezintă sensibilitățile individuale? Și atunci, întâmpină Durkheim, cum explicăm existența unui sistem de valori obiective, generale, invariabile? Se va pune îna-

inte existența unui *tip mediu* care se regăsește în cea mai mare parte a indivizilor și că aprecierea obiectivă a lucrurilor exprimă modul în care ele lucrează asupra individului mediu? Dar câte acțiuni de înaltă valoare, fie morală, fie estetică, rămân străine de mentalitatea acestui tip mediu? Distanța e enormă, zice Durkheim, între modul cum valorile sunt, în fapt, apreciate de individul obișnuit și cea scară obiectivă a valorilor omenești după care trebuie, în principiu, să se modeleze judecățile noastre. Conștiința morală medie e mediocră. Cum am mai spus, de câte ori nu dă dovadă tipul mediu de *cecitate morală sau estetică*, față de valori etice sau estetice, incontestabile, generale?

Pe urmă, mai întâmpină Durkheim, la această teorie a individului mediu, reacțiunea individului mediu rămâne o reacțiune individuală. Fiindcă o stare se regăsește într'un mare număr de subiecte, nu e din această cauză obiectivă. Spre a înlătura această dificultate, s'a introdus în discuția problemei un punct de vedere *colectiv, sociologic*. Noua teză menține ideea că valoarea atârnă esențialmente de un oare-care element integrant al lucrurilor. Dar valoarea o face nu modul în care lucrurile afectează subiectul individual, ci acela în care afectează *subiectul colectiv*. *Aprecierea ar fi obiectivă prin singurul fapt că ar fi colectivă*.

Dar și înaintea acestei teorii se ridică întâmpinări cari o zdruncină:

1. „Il existe des types différentes de valeur. Or, si ce qui fait la valeur, c'est uniquement la manière dont les choses affectent le fonctionnement de la vie sociale, la diversité des valeurs devient difficilement explicable. Si c'est la même cause qui est partout agissante, d'où vient que les effets sont spécifiquement différents?”

2. Dacă gradul de utilitate socială ar măsură cu adevărat valoarea lucrurilor, atunci ar trebui răsturnat cu desăvârșire sistemul valorilor umane, căci, din acest punct de vedere, ar fi neînțeles și nejustificat locul ce se dă *valorilor de lux*. Nu e nevoie să insistăm asupra inutilității luxului, din acest punct de vedere strict economic.

3. A treia întâmpinare ce face Durkheim acestei concepții sociologice e următoarea: se presupune că valoarea stă în lucruri și exprimă natura lor. Or, postulatul acesta e contrar faptelor lor. Se știe ce valoare are un idol. Și totuși e adesea ceva mic, meschin, fără importanță: o grămadă de pietre, de lemne, animale mici și slabe, etc.. *Deci e un număr de cazuri, în cari nu există nici un raport între proprietățile obiectului și valoarea ce le e atribuită*.

O altă soluție se mai prezintă: soluția *teologică*. Se acordă omului o *facultate sui-generis de a pune idealuri*. Isvorul valorilor e extraexperimental. Nu e nici un raport între realitate și această facultate de a pune idealuri, această facultate divină transcendentală. In această concepție, e heterogeneitate absolută între judecățile de realitate și cele de valoare.

Presupunând că valoarea care este astfel atribuită idealului explică restul, ea nu se explică pe sine, zice Durkheim. «Si l'idéal ne dépend pas du réel, il ne sau-

rait avoir dans le réel les causes et les conditions qui le rendent intelligible. En dehors du réel, où trouver la matière nécessaire d'une explication quelconque? Encore faudrait-il faire voire *d'où vient que nous avons, à la fois, le besoin et le moyen de dépasser le réel*. Cum să explicăm varietatea idealurilor, în această concepție teologică platonice? Nu contrazice aceasta unitatea lui D-zeu?

Cu ce drept, de altfel, continuă Durkheim, se pune idealul în afară de natură și știință. «C'est dans la nature qu'il se manifeste; il faut donc bien qu'il dépende de causes naturelles. Pour qu'il soit autre chose qu'un simple possible, conçu par les esprits, il faut qu'il soit voulu et par suite qu'il ait une force capable de mouvoir nos volontés. Ce sont elles qui, seules, peuvent en faire une réalité vivante. Mais puisque cette force vient finalement se traduire en mouvements musculaires, elles ne saurait différer essentiellement des autres forces de l'univers.»

În fine, dacă îndoială mai poate rămâne în privința valorilor morale și estetice, nu tot așa e cu valorile economice a căror legătură cu viața reală nu e pentru nimeni contestabilă. «Tout le monde sent bien qu'elles n'expriment rien de l'au-delà et n'impliquent aucune faculté supra-expérimentale.»

După expunerea acestor teorii, pe cari le critică, Durkheim expune propria lui teorie. Într-o formulă scurtă, după Durkheim, *origina idealurilor e sociologică*. E fapt că idealurile variază cu grupurile umane, că criteriile aprecierii sânt în funcțiune de diversele agregate sociale. Din această variație paralelă cu viața socială urmează că ele sunt de origină colectivă. Dar și înainte Durkheim a expus o teorie sociologică pe care a criticat-o. Această teorie se bază pe o concepție a vieții sociale care trece alături de natura ei adevărată. Societatea eră înfățișată, în acea concepție, ca un sistem de organe și de funcțiuni cari tinde numai să se mențină în contra cauzelor de distrugere cari îi dau asalt din afară, ca un corp viu a cărui întregă viață consistă în a răspunde într'un mod apropiat excitațiilor venite din mediul exterior. Dar numai asta e societatea? Nu, ea are și ceva ideal, o atmosferă, sau cum zice Durkheim, un focar de viață morală internă a cărui putere și originalitate n'au fost în totdeauna recunoscute.

Dar asupra importanței acestei atmosfere morale sociale, ar fi să distrugem toată frumusețea rândurilor ce urmează, dacă nu le-am reproduce textual:

«Quand les consciences individuelles, au lieu de rester séparées les unes des autres, entrent étroitement en rapports, agissent activement les unes sur les autres, il se dégage de leur synthèse une vie psychique d'un genre nouveau. Elle se distingue d'abord, de celle que mène l'individu solitaire, par sa particulière intensité. Les sentiments qui naissent et se développent au sein des groupes ont une énergie à laquelle n'atteignent pas les sentiments purement individuels. L'homme qui les éprouve a l'impression qu'il est dominé par des forces qu'il ne reconnaît pas comme siennes, qui le mènent,

dont il n'est pas le maître, et tout le milieu dans lequel il est plongé lui semble sillonné par des forces du même genre. Il se sent comme transporté dans un monde différent de celui où s'écoule son existence privée. La vie n'y est pas seulement plus intense; elle est qualitativement différente. Entraîné par la collectivité, l'individu se désintéresse de lui-même, s'oublie, se donne tout entier aux fins communes. Le pôle de sa conduite est déplacé et rapporté hors de lui. En même temps, les forces qui sont ainsi soulevées, précisément parce qu'elles sont pléthoriques, ne se laissent pas facilement canaliser, compasser, ajuster à des fins étroitement déterminées; elles éprouvent le besoin de se répandre pour se répandre, par jeu, sans but, sans forme; ici, de violences stupidement destructrices, là, de folies héroïques. C'est une activité de luxe, en un sens, parce que c'est une activité très riche. Pour toutes ces raisons, elle s'oppose à la vie que nous traînons quotidiennement, comme le supérieur s'oppose à l'inférieur, l'idéal à la réalité.»

Intr'adevăr, în momentele de fierbere de felul acesta s'au constituit idealurile pe cari se bazează civilizația. *Epocele celei mai intense vieți sociale sunt cele mai creatoare*: marea criză creștină, Reforma, Renașterea, epoca revoluționară, marile agitații socialiste ale vremurilor noastre. În astfel de momente, această viață înaltă e trăită cu atâta intensitate, încât toate conștiințele sunt pline de ea. «L'idéal tend alors à ne faire qu'un avec le réel; c'est pourquoi les hommes ont l'impression que les temps sont tout proches où il deviendra la réalité elle-même et où le royaume du Dieu se réalisera sur cette terre». Dar atâta intențitate de viață e obositoare, epuizantă. Momentul critic trece, țesutul social se destinde, se descordează, și viața obișnuită își ia locul. Ceva mai rămâne totuși din aceste epoci de frământare, ceva cugetat sub forma de idealuri, în deosebire de ceace eră dat sub formă de senzații și percepții în epocile de criză.

«Certes, ces idéaux s'otoleraient vite, s'ils n'étaient périodiquement revivifiés. C'est à quoi servent les fêtes, les cérémonies publiques, ou religieuses, ou laïques, etc. les représentations dramatiques, les manifestations artistiques, en un mot tout ce qui fait rapprocher les hommes et les fait communier dans une même vie intellectuelle et morale.»

Concluzia care se desprinde din toate aceste considerații e că, dacă omul concepe idealuri, dacă chiar nu se poate lipsi de a nu le concepe și de a se alipi de ele, aceasta provine din faptul că e o *ființă socială*. Societatea îl silește să se înalte deasupra lui însuși și ea îi procură mijloacele necesare. «Par cela seul qu'elle prend conscience de soi, elle enlève l'individu à lui-même et elle l'entraîne dans un cercle de vie supérieure. Elle ne peut pas se constituer sans créer de l'idéal. Ces idéaux, ce sont tout simplement les idées dans lesquelles vient se peindre et se résumer la vie sociale, telle qu'elle est au point culminant de son développement.»

(Și noi, în articolele publicate în N. R. R., asupra

sentimentelor eului și vieții sociale, am ajuns la concluzii identice, arătând origina socială a diferitelor manifestări afective ale eului. Analizele lui Durkheim confirmă ideile generale ce ne-au călăuzit în acele cercetări. Pe baza lor, ar fi desigur extrem de interesant să se înceapă o serie de cercetări de psihologie socială, care să îmbrățișeze rând pe rând toate aspectele vieții psihice în funcțiune de variațiile vieții sociale.

Dar aceasta, fără îndoială, depășește puterile unuia singur, e operă de lucrare colectivă. Scopul acelor cercetări și al recenziunii de față a fost să atragă atenția asupra însemnătății problemei).

După expunerea teoriei acesteia sociologice asupra originii idealurilor, Durkheim revine asupra clasificării judecăților în judecăți de realitate și de valoare, și găsește și el, dar din punctul de vedere al teoriei sale sociologice, că nu e diferență de natură între aceste judecăți. Intr'adevăr, cele de realitate afirmă realitatea unor fapte prin *concepte*, iar cele de valoare apreciază pe baza *idealurilor*. Dar și conceptele sunt idealuri, și încă de natură colectivă, pentru că, zice Durkheim, ele se formează cu ajutorul limbajului, lucru esențialmente social. De sigur, diferența subzistă într'un senz, dar funcțiunea judecăței e una. Ea se diferențiază după cum întrebuițăm idealurile ca pure concepte explicative, sau după cum le luăm ca bază a aprecierilor, a valorificărilor. În fond însă, funcțiunea, încă odată, e una.

I. Nisipeanu.

LITERATURA

INTR'UN CÂMP ODATĂ ...

Lui D. Arghir.

• *Într'un câmp odată
Răsărise-o floare,
Palidă sub lună,
Rumenă sub soare...*

*Vântul n'o bătuse,
Ploaia n'o lovise
Ș'asteptă să vie
Legănat de vise
Fluturul ce'n toate
Noștile-l dorise.*

*Ș'a venit odată
Legănat de vise
Fluturul ce'n toate
Noștile-l dorise ...*

*Ca o umbr'albastră
Ș'a lăsat pe floare,
Tremurând în jocul
Razelor de soare,—
Floare lângă flutur
Flutur lângă floare!*

*Tremurau în jocul
Razelor de soare,—
Floare lângă flutur,
Flutur lângă floare ...*

*Lângă ei, o sală
Răsări, bălaie —
Și, văzând că zboară
Fluturul în paie,
Rupse-alunci și floarea
Foaie după foaie!*

*Și lăsând risipă
Foaie lângă foaie,—
Hoholind, se duse
Fata a' bălae ...*

*Tălcul cine-l cere
Eu i-l dau în pripă :
Fata a' bălaie-i
Dragostea de-o clipă —
Fluturul și floarea
Sufletu'n risipă ! ...*

Oreste.

SCRISORI DIN PARIS

Dragă prietene,

Imi scrii că având dinainte planul Parisului, pe care ți l-am trimes, în fiecare dimineață îl parcurgi cu privirea, și această palidă imagină îți procură atâtea sentimente, îți redeșteaptă atâtea pagini din autorii cetiți cari l'au immortalizat, încât te afli în prada unei adevărate sugestii, și plecând de aicea, îmi ceri să-ți redau Parisul, așa cum l'am simțit la fața locului (ce răutăcios ești), ca să vezi întru cât se deosebește de cel zămislit de imaginația ta...

Curiozitatea asta, a ta, îmi amintește cuvintele lui Scribe, care a zis odată într'un cerc intim de prieteni: „Dacă vrei ca o piesă, o carte, un roman, o modă etc., să aibă oarecare sorți de reușită, dați-i ca titlu: „Paris“, și veți vede că acest cuvânt magic va atrage atenția tuturor și ca unui talisman i se vor supune toți: fie francezi, fie străini.... Ori câtă îngâmfare ar reeși din cuvintele lui Scribe, totuși ele cuprind și o parte de adevăr, căci câte nu evocă acest cuvânt: *Paris!*...

*„Feu sombre ou pur étoile,
Morne Isis couvert d'un voile!
Araignée à l'immense toile,
Ou se prennent les nations!“*

Cine nu și-a legănat oare, măcar odată, în frigurile tinereței sau cel puțin în liniștea melancolică a bătrâneței, dorința de a vede acest oraș de cultură, de artă, de poezie și de perfecțiune a tot ce a putut produce mai de seamă spiritul omenesc?...

Parisul este vizitat zilnic de 10—15.000 de străini, veniți din toate părțile lumii, dela jankeul miliardar și până la sărmanul proletar visător al nordului rusesc!...

Unii vin atrași de farmecul special al vieții pari-

siene; alții atrași de dragul culturii, al științei și al artei.

Încât Parisul, din acest punct de vedere, e un ocean fără fund unde să revarsă atât ambițiunile celor doritori de cultură, de celebritate și de glorie, cât și patimile celor însetați de plăceri.

Artistul, savantul, în germene, iscoditorul de noi descoperiri, vor găsi aici un mediu prielnic de dezvoltare și de încurajare; ca și bătrânul sau tânărul imaginativ, care socoate viața numai din punctul de vedere al plăcerilor, în cari, cel dintâiu caută să-și topească restul zilelor sale iar cel de al doilea să-și risipească prisosul tinereții sale—

Nici un oraș de pe lume, cred, n'a știut să împace mai bine aceste două extremități ale sufletului omenesc: setea de cultură și setea de a se amuza; ceea ce a făcut pe mulți să vadă în Paris mai mult un oraș de amuzament și de rafinare... decât unul de cultură.

Aceasta se datorește poate spiritului particular al poporului francez, plin de geniu, de imaginație, de sentimentalism, de poezie, de idealism, care a știut să contopească în sânul său, într'un ansamblu așa de armonios, toate cele bune și rele.

Ce ciudată contradicție, Doamne!...

Și cât de maestru ne-au fost redat toate acestea, de spiritul observator al lui *Mercier* în al său *Tableau de Paris*, unde ne zugrăvește pe acest Paris cu toate obiceiurile sale locale, cu toate moravurile, nebuniile, viciile și virtuțile sale; ca și cu toate prejudecățile sale literare, politice și morale....

Libertatea aceasta de gândire, de acțiune, de sentimentalitate, care o întâlnești la fiecare colț de stradă din Paris, și se impune, te răpește în vârtejul ei amestecat, te farmecă, te hipnotizează, zdrobindu-ți mintea și simțurile....

Unii zic că toate aceste simptome sunt ultimele licăriri ale unei Atene sau Rome, în declin, pe cale de a se stinge; alții dinpotrivă, spun că sunt semnele apogeului spiritului omenesc.

E greu de sigur, de a preciza ce e adevărat din aceste două păreri; ceea ce este însă în afară de orice îndoială, e că Parisul strălucește în fruntea tuturor manifestărilor spiritului omenesc, și că mai este încă și astăzi așa cum îl cântă Victor Hugo, pe la 1805:

— „*Fontaine d'urnes obsédées,
Mamelle sans cesse inondée;
Où pour se nourir de l'idée
Viennent les générations!*....

Din partea mea, dragă prietene, să nu te aștepti că am să-ți redau Parisul ținând seamă de *legendă* ca Gilles Corrozet; de *tradiție* ca Pierre Bonfons; de *erudiție* ca Béquillet; de *critică* ca Jalliot; de *filosofie* ca Delaunare; de *istorie* ca V. Hugo sau Voltaire; de *viciile* sau *virtuțile* sale, ca Mercier; sau în sfârșit să încerc a zugrăvi clipite din manifestările sale sufletești ca Alfred de Musset, Maupassant, Zola etc....; ci voi căuta să-ți redau Parisul așa cum l'a simțit un trecător ca mine.

Parisul, dragul meu, văzut într'o dimineață din vârful turnului dela *Notre Dame* sau din domul dela *Sacre Coeur*, se prezintă sub o perspectivă feerică pe întinderea celor cinci sute de mii de arii...

Peste această îngrămădire de acoperișuri, turlele gotice ale bisericilor, par puncte de reper, cari îți indică diferitele cartiere ale orașului; iar linia acoperișurilor întretăiată prin mici intervale, se desemnează

în aer ca o curbă care se îndoiește, se sinuează se dantelează într'un chip ciudat de o parte și de alta a Senei, pierzându-se până pe culmele ondulate ale împrejurimilor, care par că se ascund sau se pitulează în dosul orizontului pătat de oazele de verdeață ale lui *Bois de Boulogne* sau *Vincennes*....

Dacă te cobori în stradă, murmurul particular al Parisului în plină activitate, cu mulțimea care se grăbește, se înghesue, glumește, se ceartă în treacă; sgomotul ușurel al automobilelor sau greoiu al autobusurilor; frământările continue, dela patru ceasuri dimineața până la un ceas după miezul nopții—căci Parisul propriu zis nu se repauzează decât trei ceasuri!...—în susul și în josul străzilor,—toate acestea se încheg într'un susur aci amuzant, aci enervant, care-ți zdrobește în cele din urmă nervii și creierul și te pun în neputință de a-ți aduna impresiile...

Sunt, dragul meu, străzi ca Rue de la Paix, Bd Sebastopol, des Italiens, etc., pe unde se scurg zilnic peste 150.000 de trăsuri, ceea ce face 625 pe minută

În orașul acesta nu-i chip să rătăcești așa la întâmplare în lungul străzilor, fără ca să nu te oprești aproape la orice pas, fie ca să privești o vitrină, unde negustorul a știut să-și expue cu atâta „șic“ marfa, fie ca să-ți arunci ochii asupra unui monument, asupra unei biserici, sau asupra unui muzeu, și cari toate te invită în mod discret să le vizitezi...

Toată bogăția de artă din afară și dinăuntru a bisericilor Notre Dame, Saint-Suplice, Sacre Coeur, Saint-Genéviève, etc., cari sprijinesc pe turlele lor gotice sbuciumul atâtor veacuri, îți povestesc de aceea putere catolică din trecut.

Privind apoi patratul Palatului de Justiție și al Prefecturii Poliției de pe malul drept al Senei—odinioară vestita închisoare *Conciergerie* de unde Maria Antoinette ieși în ziua de 15 Octomvrie 1793, îmbrăcată în negru ca să apară înaintea Tribunalului revoluționar, pentru ca a doua zi, îmbrăcată de astă dată în alb, să se suie în carul care avea să o ducă la ghilotină, te umplii parcă de respect și te cuprinde o ură față de acea mulțime nepăsătoare care se scurge în jurul tău.

Louvre, cu anexa sa *Tuileries*, acest dedal modern, compus din 3600 de camere, între ale căror ziduri s'au jucat atâtea drame și tragedii începând din timpul lui Ludovic al XIV și până la Napoleon III-lea, astăzi cuprinde obiecte de artă și relicvele sfinte ale unei lumi apuse. Pe petrișul vastei grădini *Tuileries* și pe lângă boschetele în cari odinioară gentilomii își deschideau inimile lor amoroase în fața damelor galante, astăzi se plimbă nepăsător omul nou al unei lumi nouă, fluerând o arie la modă...

Piața *Concordiei*, cea mai mare poate din Paris, deschide, cu eleganță, intrarea spre *Champs Elysées*, în ale cărei alee se răsfăță *Petit* și *Grand Palais*: comori de artă și de arhitectură..., iar colo, în fundul zărei, se zărește *Place de l'Etoile*, cu arcul său de *Triomphe*, din a cărui înălțime, odinioară, marele Napoleon își trecea în revistă armata sa de eroi...

Dragul meu, și-ar trebui mii de volume cum a spus-o un mare iubitor al trecutului, *Taine*,—ca să poți ceti toate aceste povești scrise pe zidurile monumentelor, cari le-au înregistrat și ni le-au transmis nouă...

Căci, aci în Paris, la fiecare pas te afli în fața unei opere de artă, în care cel ce știe să citească, asistă în tăcere, la o dramă, la o tragedie sau la o comedie, povestită cu emoțiune, sinceritate și farmec!...

Dar, peste aceste relicve ale unei lumi moarte,

s'a ridicat lumea vie a revoluțiunii dela 1789, care prin munca statornică în ogorul științei, artei și literaturii, a făcut în veacul al XX-lea din această națiune franceză, o națiune extraordinară: liberă, ilustră, bogată, gânditoare, liniștită, purtătoare de progres și civilizație; iar din capitala acestei națiuni: *Parisul*, un avantpost de luptă pentru eliberarea spiritului omenesc de toate păcatele și prejudecățile veacurilor, deschizând un drum larg ideilor generoase de *libertate*, *egalitate* și *fraternitate*, idei cari mai frământă încă și astăzi națiunile în drumul lor spre progres și civilizație.

E. C. Decusară

CRONICA TEATRALA

Teatrul Modern. Compania dramatică Davila. **Samson**, piesă în patru acte de *Henry Bernstein*.

Piesa lui Henry Bernstein, *Samson*, cu care Compania Davila a început seria reprezentațiilor sale, ca și întreaga operă a acestui dramaturg, face parte din acel teatru francez care a fost numit, cu drept cuvânt, *teatrul brutal*. Bernstein, care dela primele sale lucrări a impresionat publicul prin intensitatea acțiunii dramatice ce știa să desfășoare, este poate reprezentantul cel mai tipic al acestui fel nou de teatru, care în ultimul timp pare a lua în deplină stăpânire scenele pariziene. Este un teatru de „sensatie“, care-și propune să miște, să zguduie cu orice pret; pentru aceasta recurge mai ales la mijloacele violente. Dela începutul piesei, conflictul apare limpede; cu primele scene intrăm în plină dramă; acțiunea apoi se desfășoară vertiginos, trecând prin cele mai neașteptate situații, și târăște după sine publicul, pe care-l ține atât de încordat și de interesat de mersul acțiunii, atât de captivat uneori, încât uită tot ceea ce e silit în situații și fals ca psihologie. Dar toate acestea sunt piese efemere, care te mișcă o seară, te turbură un ceas sau două; cum de cele mai multe ori n'au nici o profunzime de adevărată psihologie omenească, pot să facă serii de sute de reprezentații, fără să însemneze prin aceasta un câștig pentru literatură.

Acest teatru are o deosebită predilecție pentru o anume zugrăvire pesimistă a vieții și societății, și o supărătoare insistență asupra josniciilor firii omenești. Par'că urmărește cu tot dinadinsul să ne desguste de tot ce este omenesc. Prin aceasta, cele mai multe din tablourile ce ne înfățișează sânt lipsite de adevăr. Nu că viața și societatea ar fi cele mai bune posibile și atât de frumoase încât dramaturgul să nu poată decât să se extazieze în fața lor și să nu facă altceva decât să cânte lauda perfecțiunilor omenești. Nimic mai prostesc ca un asemenea optimism, care nu întâlnește decât virtutea la toate răspântiile și vede în toți oamenii numai niște eroi ai binelui. Un asemenea tablou este tot atât de fals ca și celălalt, care nu vede decât ticăloșie în relațiile dintre oameni și bestialitate în patimile lor. Teatrului îi cerem tablouri adevărate, în care n'are ce căta un parti-pris de optimism sau pesimism. Realitatea este între cei doi poli opuși; lumea nu e nici atât de rea cum o văd detractorii ei, și nici atât de bună cum o văd exaltatorii ei; în societate nu găsim nici exclusiv eroi, nici exclusiv ticăloși și bestii.

În teatrul acesta nou nu ni se înfățișează decât tipuri de eroi ai răului. Personajul simpatic este pe punctul de a dispărea de pe scenă. Sânt piese în care

nu poți găsi un singur om de treabă. Bărbații sânt toți stăpâniți de instincte primitive și patimi josnice; nu vedem decât egoiști feroci, ariviști cu orice preț, pătimiși și lipsiți de onoare. Femeile mai toate sânt sau detracate, sau stricate deabinelea; când întâlnim la începutul piesei vre-o femeie cinstită, să nu ne mire dacă până în actul al 3-lea cade în adulter și se mândrește de fapta ei. În acest teatru singura superioritate a personajilor este cea a răului. Piese se învârtesc mai toate în jurul sentimentului primordial al amorului. Dar nu mai e vorba de amorul înălțător și sănătos, ci de o patimă năprasnică și distructivă, ca o furie deslănțuită, când e de o oarecare înălțime; dar de cele mai multe ori este vorba numai despre instinctul fizic al amorului. Lumea în care se mișcă aceste personaje, de multe ori sinistre, are ceva dubios. Piesele au pretenția să ne descrie anume medii aristocratice sau burgheze. Însă aristocrații din teatrul nou, vorbesc ca rânđașii lor din grajd și au gesturi care se apropie mult de gesturile acestora. Femeile de lume nu diferă mult, la vorbe și la fapte, de curtezane. Finanziarii, bancherii, burghezii ceilalți sânt sau bandiți sau imbecili. Toți oamenii aceștia își spun verde în față, ce cugetă și ce vor. Nici un scrupul, nici o pudoare. Vedem femei care mărturisesc și se fălesc cu mărturisirea adulterului lor. Complici de ai femeilor care spun bărbaților înșelați: da, am avut pe nevasta ta. Fecioare care au experiență mai multă decât le-ar îngădui vârsta și pudorea. Și așa mai departe. Dialogul în scenele culminante, uneori nu e decât un potop de injurii. Subt pretext de adevăr, personajii sânt de o supărătoare grosolanie. Nu rare ori bărbații se iau de gât pe scenă și femeile sânt lovite sau amenințate. Și asta nu numai în păturile de jos, la oameni de rând, ci în societatea cea mai bună, crescută în tradiția onoarei și politeței franceze.

Cu asemenea personaje, cu situațiile cele mai neașteptate și mai silită, cu asemenea adevăr de mediu și de expresie, cu o aparentă psihologie, înțelegem care e valoarea acestui teatru. Dacă nu găsim valoare literară, găsim însă o valoare simptomatică: teatrul acesta e un trist semn al timpurilor. Se poate însă ca succesul lui să nu însemneze din partea publicului o aprobare a tendințelor lui, ci să fie datorit dibăciei autorilor, care posedă cu toții tehnica teatrală în perfecție, și unui *engouement* trecător pentru violență și brutalitate, într'o societate obosită de prea multă delicatete.

O astfel de lume ne înfățișează și piesa *Samson*. E greu de găsit în toată piesa un singur personaj simpatic, un singur om de treabă. Marchizul d'Andeline e un bătrân ramolit și caraghios cu pretențiile lui. Marchiza, după ce a lichidat cu intrigile amoroase, n'a rămas decât cu pasiunea banilor. Acești nobili, care au măritat pe fiica lor Anne-Marie cu speculatorul milionar Jacques Brachart pentru ca să dea un lustru blazonului lor ofilit, au făcut din această căsătorie o afacere. Marchizul speculează la bursă după indicațiile ginerelui său, și și-a refăcut un frumos capital. Anne-Marie, cu toată mândria ei, a primit să fie vândută lui Brachart și acum, când și-a luat un amant, zdrobește cu aristocraticul ei dispreț pe soțul ei de care nu o leagă nimic. Amantul ei, Jérôme Le Govain, un fost întreținut de femei, clubman și duelist, veșnic cu onoarea pe buze, este o perfectă canalie. Grație prieteniei lui Brachart, și-a făcut un capital din speculațiile la bursă. Max d'Andeline, fiul de familie, tânăr stricat, practic și chefliu, e un perfect adaptat la viața de parazit și „jouisneur“. Grace Ritherford, o americană zăpăcită, e o curtezană de o speță dubioasă. Eroul

adevărat al piesei, Jacques Brachart, e un prinț al finanței, îmbogățit din speculații geniale și necurate. Născut în pleava unui oraș mare, a făcut toate meșteșugurile; având geniul afacerilor, o perseverență și îndrăzneală neclintite, fostul hamal din portul Marsiliei ajunge unul din stăpânii Parisului. La sacii lui de aur adaugă acum blazonul familiei d'Andeline; grație căsătoriei ce face, intră în lumea „mare”. Ca să fi biruit deplin în viață, îi lipsește un singur lucru: dragostea soției sale. Acesta este Samsonul modern. Ca și uriașul biblic, orbit de Filistenii după trădarea Dalilei, el este în stare, pentru răzbunarea lui, ca zguduind cu brațele-i puternice stâlpii templului (templul modern este Bursa), să prăbușească totul peste dușmanii lui, să-i înmormânteze sub dărămături, și pe el împreună cu ei. Pentru ca să se răzbune, Brachart își sacrifică milioanele, situația și persoana lui. Jérôme Le Govain, cel îmbogățit de dânsul, i-a necinstit casa, i-a furat nevasta și i-a batjocorit-o. Brachart trebuie să se răzbune: are să-l ruineze, chiar cu prețul propriei lui ruini. Bursa e în mâna lui: printr'un abil joc à la baisse, într'o singură zi, în câteva ceasuri, acțiunile minelor egiptene scad vertiginos. Ruina e gata: prăbușirea înghite averea lui Brachart, ruinează pe Le Govain și o sumedenie de alți anonimi. Bursa se prăbușește, întocmai ca odinioară templul din Gaza zgduit de mâinile puternice ale lui Samson. Dar Brachart, deși ruinat de lovitura asta, nu este distrus cu desăvârșire: îi rămâne mintea lui ageră și sufletul lui de foc; ba încă poate avea și un câștig. Mândra Anne-Marie, răzbnată și ea de o ofensă cruntă a nevrednicului Le Govain, pricepe însfârșit eroismul lui Brachart. Impotriva nedemnilor ei părinți, ea rămâne lângă soțul ei ruinat, care trebuie să plece aiurea ca să-și refacă viața. Fapta nebunească a lui Brachart a avut ceva eroic într'însa; în închipuirea ei ia proporția unei fapte mărețe, frumoase, dezinteresate. Este cu putință ca să-i câștige, în locul dușmăniei reci dinainte sau a prieteniei ce-i datoră acum, chiar dragostea. Și piesa se termină cu această fadăduință.

Drama aceasta violentă și turbure este admirabil de bine condusă. În tehnica teatrală desăvârșită stă meritul lui Bernstein. Acțiunea se desfășoară repede, fără lungimi, fără lăngezire, fără discursuri inutile; se precipită, te târăște, îți taie respirația, te subjugă. Dela început ești în plină dramă, și dramă este până la sfârșit, cu toate micile diversiuni comice ale ramolimentului marchizului d'Andeline și inconștienței lui Max. Culminarea acțiunii e în actul III, în scena teribilă dintre cei doi bărbați, când Brachart, după ce a atras în cursă pe Le Govain și l-a ținut de vorbă în vreme ce-l ruinează, dă totul pe față. Scena e de o violență ne mai pomenită. Cei doi bărbați se încaieră. Iși spun vorbele cele mai aspre; își scuipează în față tot veninul din sufletele lor pline de ură. E un val de noroiu și de patimă abjectă care umple toată scena. Puțină omenie nu găsim decât în actul final, unde Anne-Marie se rescumpără și unde ghicim și o viață mai curată, în viitor, pentru Brachart.

Compania Davila, deși trunchiată în urma secesiunii unor elemente prețioase, a dat o interpretare laudabilă acestei piese. Interesul reprezentației eră în apariția d-lui Radovici în rolul lui Jacques Brachart; a fost un moment hotărâtor în cariera acestui artist. D-sa a biruit pe deplin. A avut norocul să debuteze în București, într'un rol în deplină concordanță cu mijloacele de care dispune. Corect, cu o forță conținută în primele acte, în actul hotărâtor, cel de al III-lea, a câștigat deplin sala și s'a afirmat dintr'odată printre actorii de mâna întâi. Un joc de un realism robust și sobru, care ne amintește pe actorii italieni cei buni; un glas sonor și deși cam aspru, foarte simpatic și cald; o dic-

țiune corectă, însoțită de un expresiv joc de fizionomie. Un frumos succes pentru Companie și pentru artist.—D-na Marioara Voiculescu ne-a dat o Anne-Marie Brachart în primele acte mândră și disprețuitoare, accentuat dușmană a soțului ei; în cel din urmă ne-a arătat încă una din delicioasele d-sale creațiuni pline de feunilitate aleasă, așa cum ne așteptăm totdeauna dela o artistă așa de comprehensivă. Încă un frumos succes al d-sale.—În rolul decrepitului marchiz d'Andeline, d-l Davila a făcut o expresivă și comică «charge». În rolul atât de ingrat al antipaticului Le Govain, d-l Sorin a știut să aibă destulă dezinvoltură și să fie demnul partener al d-lui Radovici în actul III, cu acel cemsendo de vehemență, unde o singură notă falsă ar fi stricat tot efectul.

Traducerea piesei e foarte slabă. Sânt în original unele expresii, unii termeni întrebuițați în anume medii pariziene, care nu se pot traduce și la care e mai bine să se renunțe. Traducătorul s'a obstinat însă să traducă totul și să redea pe românește termeni și expresii intraductibile. De aci înfățișarea supărătoare și ciudată a limbii pe care erau siliți să o vorbescă actorii. Asemenea lucrări ar trebui să fie făcute cu mai multă îngrijire și competență.

Lazăr Cosma.

RADOVICI ÎN „SAMSON”

La început, în primele două acte, se micșorează parca și fizicește, se sgârcește, se strânge. Pune surdina vocii, își înfrânează jocul... E furtuna care se anunță prin suspinele vântului.

Const. G. Radovici

Apoi, încetul cu încetul sue gama. Are toate notele dela cele mai joase, mai profunde, până la cele mai înalte. Și nu trece nici odată de marginile hotărâte. Nici când e în clocot. Și atunci stăpânește. E vecinic sus, vecinic pe culme, de unde se cercetează și se conduce. Glasul lui de bas, plin, modulat, îl scoboară adesea până la șoaptă,

o șoaptă înfiorătoare, șoaptă de uriaș...

În actul al III-lea.—din Jacques Brachart, omul închis și pitic—sbucnește *fiara*. Atunci pare că se destinde, se mărește, copleșește totul cu strigătu-i puternic și corpul i gigantic.

Și iar scoborând gama, în ultimul act, notele devin mai duioase, mai adânci, pătrund în inimi. Sună ca o romanță uitată, reînviată o clipă. Umezesc ochii...

*

Radovici creează un erou după concepția lui, fiindcă artistul acesta privește de pe înălțimile concepției. Teatrul rece al lui Bernstein, în care vezi limpede că dramaturgul sacrifică literatura de dragul tehnicii scenice; teatrul acesta nu poate răscoli sufletele mai profund. Sgâduie superficial numai, cu lovituri calculate și meșteșugite.

Cu arta lui cea mare pe care o posedă, Radovici a înlăturat coaja aceasta aspră și acolo unde lipsește fondul cald care trebuie să palpitate ca o inimă, el l'a pus, l'a plămădit, plin de vibrație și de svicnet.

De aceea ultimele scene din actul final ni s'au părut

o poemă fermecată, eizelată de un poet delicat ca o copilă.

Radovici este foarte puțin cunoscut de publicul cel mare. Muncind modest de ani de zile, pribegind prin străinătate, jucând mai ales prin provincie, n'a avut încă prilejul de a arăta Capitalei cum poate el străluci la rampă.

Acum, e în amploarea talentului său. Jocul îl are natural, chibzuit, așezat. Nimic înflorit în stilul lui original. Pare uneori rece, din pricina chipului sobru de-a interpreta unele situații. Dar cum transfigurează rolul, punând ceva din sine însuși!

Ca toți aceia cari aduc cu dânși *noulatea*, *Radovici* nu poate fi încă înțeles pe deplin.

Leon Feraru

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

NOUTĂȚI ȘTIINȚIFICE

Tripolitania. — Acum, când războiul italo-turc izbucnind pe neașteptate, aduce la ordinea zilei țara aceasta pe care puțini o cunosc doar din nume, iar cei mai mulți nici n'au auzit vorbindu-se, să dăm în câteva cuvinte, o idee despre ce este ea, și mai ales despre ce ne poate sugera o debarcare într'ansa a Italianilor.

Tripolitania își trage numele din grecește și înseamnă «țara celor trei orașe», de oarece pe tot litoralul ei nu există decât trei porturi, din cari orașul *Tripolis* e capitala țării.

Tripolitania cu Fezanul și Barka are 1,050,000 km. p., adică e de trei ori și jumătate mai mare ca Italia și de 8 ori cât România. ca suprafață, iar ca număr de locuitori 1,500,000, adică $\frac{1}{6}$ din populația noastră.

Populațiunea ei este compusă din *Arabi*, *Berberi*, *Tuaregi*, *Kabili* și *Ovrei*, dintre cari, cele 3 d'întâi națiuni sunt de un fanatism de nedescris.

Țara aceasta este un imens deșert care începe chiar dela mare, și în care sunt semănate ca niște insule, la distanțe mari unele de altele, oasisele, de o fertilitate și de o vegetațiune uimitoare.

Țara această a fost în timpul Romanilor, cari au cucerit-o sub Marc-Aureliu, grânarul Romei, adică una din provinciile de unde se aducea o jumătate din cea existență a populațiunei romane: *panem et circenses*.

Țara aceasta își vede înghițite, încetul cu încetul, oisisele sale, de nisip, fapt care a făcut pe Romani să construiască acele *apeduce* enorme, aducătoare de apă fertilizatoare și servind de *valuri* protectoare împotriva invasiei, după cum fac azi holandezii diguri ca să câștige câte un petec de pământ din valurile mării.

Tripolitania, grație indolenței orientale a stăpânitorilor ei, a ajuns azi că de-abia își hrănește populația ei, lăsând acele *apeduce* să se ruineze și neîncercând nimic împotriva Saharei, oceanul de nisip care se întinde și o cuprinde mereu.

Tripolitania, după câte știm și din vechime, posedă în *Fezan*, în fundul țării, mine foarte importante, chiar de aur, cecece a îndemnat cucerirea ei de către Romani.

Desigur, readucerea la cultură a unei asemenea regiuni, prin lucrări tehnice uriașe și exploatarea bogățiilor naturale, ar fi pentru urmașii de astăzi ai Romei tot atât de săraci ca și ei și tot atât de mulți în săraca lor țară, o salvare națională. Dar va ajunge oare Italia să pue la respect pe o suprafață atât de mare, cea populație atât de războinică, atât de sobră, și care a dat

de lucru Franței timp de 30 ani în Algeria sub *Abdelkader*? Va avea banii necesari întreținerii a 300,000 de oameni trebuitori la cucerirea unei țări atât de vaste? Vor putea soldații italieni, nedepriși cu clima Saharei (diferențele de temperaturi sunt între zi și noapte cam de 50—60°), să suporte o campanie în asemenea locuri?

Lipsa de *mehariști*, (cavalerie care întrebuițează cămilele) și chiar de o cavalerie abundentă, nu va prelungi oare campania peste poate? Vor fi oare în stare Napolitanii să bată pe Arabi, Berberi și Tuaregi, cari posedă toți puști Mauser?

Iată câteva întrebări, cari fac să ne îndoim dacă Tripolitania va reveni la timpurile de splendoare de altă dată, decât poate numai într'un timp îndelungat.

Catastrofa lui „Liberté” și pulberea B.—Catastrofa cuirasatului «Liberté», a șasea sau a șaptea de felul acesta pe care o sufăr Francezii, în interval de zece ani, readuce pe tapet iarăși chestiunea faimoasei *pulbere B*.

Ce este această pulbere B?

Pulberea B este pulberea pe care Francezii o întrebuițează în artileria lor, pe care numai ei o întrebuițează în lume, și care este mai bună în ce privește calitățile balistice decât toate celelalte. Ea este un *amestec* de mai multe substanțe și nu o combinație chimică; are drept bază *nitroceluloza*, deteriorează tunurile, la lovituri egale, mai puțin ca pulberile engleze și germane, cari au ca bază *nitroglicerina*; dar are inconvenientul față de acestea că este mai puțin *stabilă*, adică că se *disociază* mai repede ca celelalte, având ca viață medie numai 8 ani, după care timp devine periculoasă. *Deflagrațiunea*, de care se vorbește atâta, nu este alt ceva decât această disociare de gaze, cari *difuzând*, se încălzesc, se aprind și fac explozie.

Dacă toate pulberile sunt instabile cu timpul, atunci căror cauze se atribuiesc catastrofele numai în Franța?

Cauza e că în Franța domnește *incuria*: nu se schimbă pulberea la fiecare 8 ani după cum se face în celelalte țări, ci se lasă mai pe toate vasele de război, chiar azi după lecția atâtor accidente, pulbere vechi de câte 11—12 ani, încât e de mirare că se întâmplă numai atât de puține nenorociri.

Cel mai curios fapt în aceste întâmplări, este cum de nu se revoltă familiile victimelor unor asemenea scandaloase neglijențe, în țara care doară nu se găsește la porțile orientului? Cum de se mai găsește soldați și ofițeri cari să se urce pe asemenea nave funerare, adevărați vulcani, în țara aceasta a antimilitarismului și a sabotajului; cum de nu se revoltă de a fi trimiși la moarte sigură, sute de oameni, numai pentru a face statului ceva economii, sau mai degrabă de hatârul unor furnisori verosi?

O nouă cometă. — Noua vagabondă cerească, care ne face pentru un moment vizită, este cometa *Brooks*.

Ea este vizibilă lângă carul mare, cu un binoclu mic sau cu ochiul liber, și are o frumoasă coadă de câteva grade. Nou nu ne aduce nimic: nici sfârșitul lumii, nici alte asemenea distracții, decât doar curiozitatea astronomilor cari o binoclează și nu se dumiresc deloc din cele câteva zeci de teorii asupra cometelor, pe care s'o decreteze ca adevărată. Va dispărea și ea ca și celelalte în Necunoscut, după ce ne va fi trimis câteva raze blânde, lăsându-ne tot atât de puțin luminați ca și mai înainte.

Aceasta este a 4-a cometă care apare în anul 1911, dintre cari cea din Iulie foarte frumoasă, cea a lui *Eucke* de asemenea, iar cea a lui *Wolf* din Iunie, *periodică*.

Emanuel Grigoraș

ÎNSEMNĂRI

Îndrumătorii naționalismului.—Într-o foaie naționalistă din Ploești, găsim sub titlul „Șiretenia dela Noua Revistă Română”, afirmațiunile următoare:

„La „Noua Revistă Română”, prin pana unor colaboratori, se ia o atitudine care nu e decât o șiretenie nepermisă: se ticluiesc așa situații, ca să se dea—prin abilitate—d-lui C. R.-Motru un rol de îndrumător al neamului nostru. Că, de exemplu, n'am fi știut până de curând, și cu mult în urma d-lui Motru, că „lipsurile energiei noastre naționale au pricinuit existența elementului străin pe teritoriul românesc”; că cultul muncii e una din formele însănoșirei politice noastre; că e nevoie întâi de întreaga recucerire a moralului nostru, înainte de oricare alta, etc.”

Scriitorul de la foaia naționalistă din Ploești nu-și dă seamă, de sigur, de naivitățile pe care le scrie.

D-l Motru, din momentul ce recomandă munca, și nu vorbăria naționalistă, nu poate să mai se dea drept „îndrumător al naționalismului nostru”, căci îndrumătorii urmează să fie toți aceia cari muncesc. O cultură națională, sprijinită pe muncă, se îndrumază prin produsele celor cari muncesc, și nici de cum prin vorbele celor cari numai fleacăresc, privind la cei ce muncesc.

Titlul de „îndrumător al naționalismului” este o împerechere de vorbe prea late pentru a-și găsi un loc în coloanele *Nouei Reviste Române*. În special d-l Rădulescu-Motru, este un bărbat prea cinstit, ca să se gândească a monopoliza pentru sine, aceea ce se cuvine atâtor buni Români.

Monopolul titlurilor grandomane, cum și a tuturor sentimentelor naționaliste, îl revendică alții.... Îi cunoaște pe aceștia scriitorul de la foaia naționalistă din Ploești. Pentru ce dar îi mai caută aiurea?—*Verax*—

Urmașul lui Stolypin e, cum aflarăm din gazete, V. N. Kokovtsoff.

Din capul locului, numele acesta de-o așa îndărătnică împreunare silabică, nu pare tocmai croit pentru a se bucura măcar de o celebritate tristă ca cea a predecesorului său.

Cine nu recunoaște magia numelor predestinate?

Totuși, pentru că adesea faptele de seamă ale omului, pot înfrunța asemenea infirmități cari fac ca ochii dulci ai Gloriei să se întoarcă cu oarecare desgust dela purtătorul lor; și pentrucă, cum e cazul d-lui V. N. Kokovtsoff, breasla oamenilor politici nu s'a obișnuit încă cu purtarea pseudonimelor alese cu gust și cu pricepere, cum ar face-o, de pildă, cea a poezilor; pentru acestea, așadar, să lăsăm deoparte cea îndărătnică și antipatică împreunare silabică, și să citim aceea ce ne poate spune un oficios al stăpânirii rusești, de acest nou prim-ministru al său, care vine să se așeze astăzi, încruntat dar totuși palid, în fotoliul rece, rece ca o masă de autopsie—al predecesorului său.

A fost pentru întâia oară ministru de finanțe, în 1904, când a putut stabili bugetul anului față cu războiul ruso-japonez; a părăsit postul acesta înalt pentru un an numai, pentru ca dela 1906 să fie mereu în capul aceluiași minister.

E nobil, de origină; și e, astăzi, de 58 de ani.

Înainte de a fi ministru, „s'a distins—ne spune oficiosul rus—in administrația penitenciară“... „și a contribuit, într-o foarte largă măsură, la marile reforme săvârșite în închisorile rusești“... Și nu numai asta; dar a și construit (o universitate?, o modestă școală primară?, un spital?)... o închisoare în Petersburg: „conformă cu cerințele umanitare și științifice“...

Cam acestea putem deocamdată culege, de un interes mai plin de învățăminte, din cea o pagină și jumătate a monitorului rusesc, care ne prezintă pe noul prim-ministru rus.

O pagină și jumătate nu e desigur prea mult; dar cine poate spune că nu ajunge pentru cunoașterea vrednicului urmaș al lui Stolypin?

V. N. Kokovtsoff.—Nu! Numele acesta, deși de-o așa îndărătnică împreunare silabică, nu e făcut să servească de dop în trompeta acelei Glorii sinistre, care a putut celebra în viață pe vrednicul său predecesor. — *Bel.* —

....Iarăși cubismul. — În anii din urmă, cineva—să-i zicem pentru abraçadabranța lui, un oarecare Picasso — expunea în „salonul“ din Paris, tablouri lucrate după tehnica „cea mai nouă“. O „artă nouă“ își găsește întotdeauna criticul și teoreticianul; uneori acesta vine înainte de apariția operei, alteori după ea. Dar aceasta e indiferent; ceea ce nu e indiferent, e că vine. Prin urmare și arta lui Picasso și-a avut obligatoriul teoretician. Picasso era un „inventator“. Avea, dacă voiți, o invenție... americană, dar chiar în americanismul ei ea nu era mai puțin invenție. În adevăr, ce e relieful? E, să zicem, un anumit efect optic, câștigat printr-o anumită îmbinare a tonurilor, printr-o meșteșugită pierdere e umbrei. Prin el, în bună parte, chipul de pe pânză

METZINGER.—Gustarea. (Specimen de pictură cubistă)

se desprinde și trăește aecea în intuițiunea noastră. Relieful este deci necesar picturii. Dar oare el nu poate fi dat decât prin mijloacele școlii clasice? Cine vrea să facă pictură nu va trebui să lucreze decât după canoanele unui Holbein sau Watteau sau Ingres oarecare? Evident că nu. Impresioniștii au vrut să realizeze perspectiva și relieful dispensându-se de negru. Foarte frumos! Dar nici ei nu au fost destul de „...ei“; sau—mai sunt și alte mijloace de a fi „nou“. Iată de pildă, nu s'ar putea prinde un chip de om în linii care să infăptuiască în același timp figuri geometrice? Cum vi s'ar părea un.....triunghi sau un paralelogram? Frumos, nu e așa? Și apoi, gândiți-vă ce minunat se îmbină în relieful lor fețele unui cub! Nu, o artă...cubistă, e ceva mai mult decât o pură posibilitate!...

De altfel se deschisese și „Salonul“. Câți din cei care vor fi trecut cu o îndreptățită strângere de umeri, pe lângă cubismul lui Picasso, au crezut că vor mai avea aface vre-o dată cu figurile colțuroase cari intrupau spiritul de farsă și cabotinajul artistic în forma lui cea mai nouă? Poate nici unul—afară de cei care au vrut.—Și totuși...toamna aceasta și-a avut și ea la Paris „Salonul“. Iar „Salonul“ a rezervat o sală cubiștilor. Acum sunt mai mulți: Metzinger, Fauconier Gleizes.... și fac școală. Unele ziare—care astăzi pri-

măvară se extazia în fața.....picturii syntetice, au găsit și pentru ei cuvinte bune. Lumea serioasă însă, crede că școala aceasta nouă nu are viitor. Noi dăm aci în reproducere o lucrare cubistă, una din cele mai bune. Cititorii se vor convinge că cubismul nu are nici prezent. Iar trecutul.... Picasso și teoria ziarelor de boulevard.

Când am început notița asta am zis: iarăși cubismul. Nădăjduim că nu vom mai avea prilejul să vorbim de el. Pentru că la urma urmelor ori-ce exagerare are și ea o limită pe care nu o poate trece fără primejdie: e aceea a bunului simț.—N—

„Însemnările unui trecător“ sunt, firește, mai înainte de orice, lucrul unui poet. Străduința d-lui Goga de a le înfățișa ca observările reci ale unei priceperi politice bine cumpănite, n'au stricat de loc nici farmecul poeziei și nici însemnătatea lor de grije pentru treburile celor de dincolo D-l Goga n'a pierdut nimic nici din situația sa de poet sărbătorit ale nevoilor neamului și nici din mândria sa de luptător entuziast pentru drepturile poporului, când s'a încercat să fie și om politic. Pentru cele ce vede d. Goga în Ardeal, pentru atâtea dușmăni nesorioase și pentru atâtea alte prietenii nejustificate, pentru tot zbulciul care le fărâmițează viața, pentru toate greșelile mici și mari și pentru toată neînțelegerea politică a Ardealului,—glasul cutremurat de indignare și de îndemn, de îndrăzneală și de încredere, al unui poet, nu eră mai puțin competent decât vocea răgușită de desnădejdea chemării interesate sau de cea potolită a cumiștilor cari filozofează pasivitatea. El aduce cu el, cu cântul lui, cu năcazul lui, cu indignarea, cu blestemul lui, aduce din adâncurile nepătrunse sau acoperite ale zbulciului politic din Ardeal, cerința cea dreaptă, cea reală a sufletului românesc acolo. Articolele de ziar, publicate în „Țara noastră“ și cele tipărite în „Tribuna“ în timpul războiului cu „Românul“, sunt toate retipărite acum. „Firește, că toate aceste crâmpie din zbulciul unui suflet, nu pot fi privite decât cu măsura de judecată ce

se cuvine articolelor de ziar, insiripate din indemnul unor clipe trecătoare și scrise fără altă pretenție, decât a contri-bui din inimă curată la munca de îndrumare a unui popor ingenunchiat.“ Și tocmai pentru această lipsă de pretenție politică, pentru sinceritatea pe care o poate aduce unui suflet în toila luptei numai „îndemnul clipelor trecătoare“, pentru adevărul pe care îl aruncă cu îndrăzneală, pentru cuvântul de indemn care poate înviora mai mult decât oricare altă teorie de filozofie politică, cartea D-lui Goga va fi cetită. Va fi cetită—și „însemnările“ vor aduce „trecătorului“ lauda zilelor lui celor mai bune.—Teo—

O scrisoare.—Onorate domnule Profesor. Mulțumindu-vă pentru atenția ce a-ți binevoit a da lucrării mele *Școlile germane*, dispunând a se vorbi despre ea în revista d-voastră, din 25 c., vin să vă rog a da publicității aceste rânduri.

Par „pretențios“ onor. recensent, pentru că sub numele meu se găsec și titlurile. Cred că nu-s singurul care-și pune pe coperta cărții și titlurile.

Dacă onor. recensent numește pe d. prof. Rhein „pedagog celebru“, pentru ca să mă arăte „pretențios“ că'n fotografia de care se ocupă mă găsec și eu, atunci habar n'are de „pedagogii celebri“ ai Germaniei.

Dacă onor. recensent ar fi cunoscut bine literatura românească, ar fi știut că și alții au mai întrebuițat vorba „Prusi“, nemai grăbindu-se a mă numi ignorant.

Il rog pe acelaș domn să se intereseze, și are să aște, că profesorii germani—Ziegler, Natorp, Eucken—nu se'ndură, „să serie o linie“ pentru lucrarea *unui Român*, și să n'trebe pe alții ce înseamnă Ziegler și Natorp pentru Germani, de le-am dat chipul în lucrarea mea.

Dacă onor. recensent ar fi observat bine prefața, ar fi găsit că lucrarea am făcut-o în Jena și n'ar fi afirmat că „descreriarea seminarului pedagogic ar fi rezumatul vre-unui articol din publicația ce-o tipărește seminarul“, descriere ce arată persoanelor competente că trebuie să fi luat parte la lucrările aceluș seminar, pentru ca să-l descriu. Dacă onor. recensent afirmă că cele noi—în lucrarea mea—nu-s bune și cele bune nu-s noi, să treacă la fapte.

Mulțumindu-vă, onorate domnule profesor, pentru ospitalitatea ce-o veți da, cred, acestor rânduri, vă rog să primiți asigurarea profundului meu respect. —Petre C. Trișcă—

REVISTA REVISTELOR

În *Le Mouvement Économique*, d. Léopold Magniet, cercetând legăturile dintre *Agricultura și creșterea vitelor în România*, ajunge la concluziuni surprinzătoare pentru noi cari suntem învâțați să credem că în țara noastră numărul vitelor e în descreștere. Ni se spune anume că în ceea ce privește caii, România vine—după număr—în al treilea rând; cu boii în al V-lea — cu 541 boi la mia de locuitori — iar cu oile în al treilea rând.

Dintr'un foarte interesant *Extras din discursul ministrului de finanțe bulgar*, cunoaștem că creditul nostru pe piața Europei e mai mic decât al vecinilor noștri Sârbi, dar mai mare decât al... Grecilor.

O statistică ne arată că în țara românească, cea mai multă pâine se mănâncă la Urziceni (444 kgr. de locuitor pe an), iar cea mai puțină la Cuzgun în Dobrogea (10 kgr. pe an). Bucureștii stau cam la mijloc cu 186 kgr. de locuitor.

Revista mai cuprinde și un studiu asupra *mişcării cooperative române*.

În *Viața Românească*, d-l Radu Rosetti își încheie răspunsul punând concluziile, pe cari le cunoaștem și din lucrarea criticată cu atâta energie în broșura lui George Panu.—

Frumoase și drepte sunt observările d-lui G. Gal. asupra *poeziilor d-lui Cincinat Pavelescu*.

...„Citind versurile lui, atât de galeșe și de fragile—ceară,

gips...—să înțelegem câtă depărtare este de aici până la marmoră și la aramă“. E mult, cât e de la d. Cincinat Pavelescu, până la osanalele căsnite pe cari i le tipă prietenii în gazete și reviste.

D-l Gal.—să ne lase să-i zicem așa cum îl cheamă — d. Galaction e și un critic ager pe lângă un povestitor minunat.—

Glasul morilor, ascultat de d. Minulescu, a dat acestuia inspirația unei poezii care e mult mai frumoasă ca cele dinainte publicate în *Viața Românească*. Ceeace nu înseamnă că poezia de acum ne arată mai puțin ca celelalte, cât de puternic eră odată talentul d-lui Minulescu; odată — când scria „Romanșele pentru mai târziu“. Nu știm cele de acum pentru când or fi; e sigur însă că cele „pentru mai târziu“ au fost și au rămas pentru totdeauna.

Pe d. Minulescu îl încântă:

„Glasul morilor de apă,
„Glasul morilor de vânt,
„Glasul morilor severe care macină Romanșă
„Zilelor de mâne—
„Glasul dătător de pâne“.

dar, care nu e totdeauna și dătător de versuri frumoase.

Să nu se creadă că am vroi, de aci, să trimetem pe d. Minulescu de pildă, la moara cu abur: fiecare poate măcina unde vrea... Numai că făina trebuie să fie bună.

D-l G. Murnu se osteuește aproape singur cu tipărirea însemnatei publicații **Revista Balcanică**. E înțeleaptă și e demnă propunerea directorului revistei, care în articolul de fond, *Noi și chestia macedo-română*, cere emanciparea totală a poporului aromân de tutela celor din București, ceace n'ar putea deveni un fapt de cât atunci când toată mișcarea culturală-națională din Macedonia, ar fi condusă prin mijloace și jertfe bănești proprii aromânești, iar nu cu pomană din România; idealul și lozincă Macedo-Românilor nu poate fi deci decât „noi prin noi înșine”.

E cea mai bună lozincă și e singura care dă izbândă curată.

La învinuirile ce i s'au adus că ar lucra din interes, d. Murnu scrie cuvinte rele cari spun: „escroc”, „pamflet ordinar”, etc. Sunt la adresa „Românului de la Pind”.

Tribuna Învățătorilor, din 5 Septembrie, dă următorul răspuns la repetatele acuzațiuni pe cari D-nul N. Iorga le aduce învățătorilor prin *Neamul Românesc*: „Fiecare preot și fiecare învățător — să știe d-l Iorga — muncește în satul lui în sensul îndreptării satelor, în chip foarte modest, fără pretențiuni, fără urmăriri de titluri pompoase și fără a căuta să-și trâmbeizeze naționalismul. Și tot ce s'a făcut până în prezent la sate, nu se datorește trâmbeiașilor naționaliști, nici foilor pe care prea puțini le văd; ci tocmai acestor modești luptători — învățător și preot, — în contra cărora d-sa aduce învinuiri atât de directe și inveninate!

Dela înălțimea tribunei, de la masa înconjurată de cărți și reviste și cu foarfece de reporter în mână, se poate face multă paradă de naționalism, se pot pregăti banchete cu gustosi curcani naționali și se pot acuza mult modeștii apostoli ai satelor de stricăciunile ce pătrund acolo; dar, dacă aceia s'ar coborâ de acolo și ar stă numai câțiva ani în mijlocul sătenilor, spre a ține piept îndărătniciei unora ori revoltelei uneori legitimate ale altora, nu știu, zău! dacă ar mai avea gândul să aducă acuzațiuni de felul acelor pe care le aduce d-l Iorga în foi destinate poporului, pentru a cărui luminare muncim cu toții.”

La Voce își precizează într'un articol redacțional, atitudinea pe care vrea să o păstreze în afacerea Tripolisului. Protivnică dintru început acestei aventuri, ea declară acum, că de îndată ce conflictul nu mai angajează numai guvernul, ci statul italian însuși, înțelege să dea toată aprobarea și tot sprijinul pe care îl datorește nu dreptății, dar națiunii. Prin această, grupul din jurul revistei pe care o recenzăm, face o deosebire netă între punctul lui de vedere și cel al socialiştilor, cari — în afară de Ferri — sunt în contra actualilor excursuri pe cari Italia le proiectează așa de stăruitor în Africa de nord.

„La Voce” nu uită însă că conflictul cu Turcia se poate studia și ca un fapt moral oarecare. Și ca o urmare, face într'un studiu mai întins: *Cultura italiană și Tripolisul*, pentru nu știu a cătea oară dovada că pasul acesta al Italiei este — din orice punct de vedere l'am consideră — greșit. —

Se va crede poate că noi stăruim prea mult asupra celor ce gândește „La Voce” în legătură cu evenimentele din nordul Africii. Dacă însă noi o recenzăm aci așa de stăruitor, e pentru că vedem în ea ceva deosebit. În adevăr, revista aceasta apare ca organ al unor tendințe de reforme sociale; așa fiind, ea reprezintă o față a opiniei publice italiene și încă una din cele mai puțin obicinuite. Chestia Tripolisului stăpânește pentru moment întreaga viață a Italiei. Pentru moment, politica naționalistă — așa de primejdioasă și acolo prin sentimentalismul ei ușor și inconștient — a determinat purtarea așa de grav angajantă a guvernului. Statul a intrat în „afacere” — el va ști cum să iasă. Dar situația cea mai penibilă o are în asemenea împrejurări omul de conștiință, și o are față de el însuși. De lucrul acesta pare că sunt conștienți și cei de la „Voce”. Și de aceea N-rul dela 5 Octombrie caută încă odată să stabilească punctul lor de vedere în problema morală, economică și politică pe care o pune acțiunea italiană în Tripoli. — Ceace este mai interesant aci e o situație psihologică; și aceasta trebuie să fie pentru fiecare din noi, mai mult decât un motiv de reculegere.

MEMENTO

--- Albinele, care ne dădeau până acum doar ceară și miere, ne vor vindeca de-acum și de reumatism. Asta o spune Dr. Walker dela Universitatea din Oxford, care a făcut asupra acestei minuni o îndelungată anchetă.

Dr. Maberly, de-asemena, a publicat în *The Lancet* mai multe cazuri de vindecări minunate. Șase-opt înșepături pe săptămână, vreme de două luni, au putut vindeca pe un biet reumatismatic părăsit de toți medicii. Leacul a devenit acumă frecvent în toată Anglia. Dr. Lamarcke, crede că minunea e datorită acidului formic din veninul albinelor.

--- Ministerul agriculturii din Tokyo a publicat o *Privire asupra agriculturii în Japonia*. De aci aflăm că 60% din populația Japoniei e agricolă. Proprietățile funciare sunt mici. Cel ce posedă 30 hectare trece de mare proprietar; mijlocia proprietăților nu trece de 10 hectare. Fermierul dă proprietarului dela 37-44% din produsul brut al fermei. Guvernul japonez înlesnește cooperația, și se îngrijește de instruirea țăranilor în cultivarea rațională a pământului. Desvoltarea agriculturii în Japonia e mereu în mare creștere.

--- După un ziar unguresc, „Românul” scrie că M. S. Regina noastră lucrează la un roman intitulat: „Copiii munților”. Scena s'ar petrece în epoca luptelor pentru libertate, din 1848, în Transilvania.

--- Pe mormântul — presupus, de către unii — al lui *Oscar Wilde*, din cimitirul Père-Lachaise, inițiativa lui Robert Ross, prietenul bun al mândrului nefericit, îi va ridica un monument. Sculptorul ales e Jacob Epstein.

--- Asemenea și *Stéphane Mallarmé*, artistul perfect și îndrumătorul cel mai sigur al Simbolismului, își va avea monumentul său funerar în cimitirul Samoreau. James Vibert, îl va sculpta.

--- Și prințul *de Bulow*, fostul cancelar german, e pentru păstrarea studiilor clasice. La o anchetă a revistei „Die Liese”, a răspuns hotărât: „Spiritul german datorește desvoltarea sa numai gimnaziului clasic”.

--- Levasseur, cunoscutul economist, a făcut Societății naționale de agricultură din Franța, o dare de seamă asupra recoltelor de cereale în 1909. Cea mai mare recoltă e a Statelor Unite, cu 195 milioane chintale. În Europa, vine întâi Rusia, cu 174 milioane de chintale, apoi Franța cu 98, Austro-Ungaria cu 51, Italia cu 40, Germania cu 36, Spania cu 28, Anglia cu 17½, România cu 15, Bulgaria cu 13, Turcia cu 8½, Belgia cu 4, și Portugalia cu 1½.

--- După „Times”, dela 1896 și până la 1910, adică timp de 14 ani decând ciuma domnește în Indii, au murit acolo 6 milioane 860. 211 oameni.

--- La Turin are loc, între 25-31 Oct. st. n., al *V-lea congres internațional de aeronautică*. Lucrările sale se vor împărți în 4 secțiuni: ae ostație, aviațiune, legislație și aplicațiuni științifice. Doritorii să se adreseze d-lui Besançon, 35, rue François I-er, Paris.

--- Orașul francez Amiens, ridică o statuie lui *Charles Dallery*, un glorios inventator mult timp necunoscut. El, cel dântăiu, a inventat o mașină cu vaporii ce căldarea tubulară, aceasta înainte de cea inventată de Seguin la 1803. Tot Dallery a născocit și helicea care mână astăzi vapoarele și aeroplanelle. A imaginat apoi, iarăși cel d'antăi, un automobil cu vaporii.

--- Una din piedicile civilizației în India, China și Japonia, e și complicatele și multiplele lor alfabete. Japonezii înțelegând acest lucru, au căutat să vulgarizeze o transcriere fonetică foarte simplă, sau să adopte engleza, ca o a doua limbă. O asemenea mișcare începe acum și în Indii, unde sunt sau au fost vre-o 50 de alfabete. Englezii vor introduce alfabetul anglo-roman, iar cel „nagari” (formă modernă a celui sancrit) să rămână cam ceace este astăzi cel elin pentru europeni, un studiu clasic.

--- Va trece multă vreme până ce globul nostru își va pierde po-doaba pădurilor sale. Șeful serviciilor forestiere ale Statelor Unite, ne asigură că mai sunt pe pământ încă 16 milioane de km. pătrați acoperiți cu păduri, din care 78% aparține Scandinaviei, Finlandei și Rusiei. Dar, când ne gândim că în Statele-Unite tăierea anuală e de 3 ori mai mare cât creșterea, grija că pământul nostru va cheli totuși într'o vreme chiar îndepărtată, ne va stăpâni mereu.

--- La al 12-lea Congres medical, care se va ține între 22-25 Octombrie la Lyon, se va discuta cestiunea copiilor anormali în școli. La acest congres este invitat și compatriotul nostru d. Vladimir Ghidionescu, care va trimite o dare de seamă pentru N. R. R.

--- După o statistică a clubului alpin, v ctimele alpinismului sportiv au crescut în ultimii ani mereu. În 1901 s'au numărat 58 morți, iar în 1910, 128 morți.

--- Prima universitate liberă în Germania se va întemeia la Frankfurt. Ea va avea trei facultăți: de medicină, drept și filozofie. Fondurile le va obține din donațiuni și din o subvenție a orașului.

